

HØRINGSUTKAST:

Planprogram for regionale planer i Viken

Regional plan for areal og mobilitet, regional plan for kompetanse og verdiskaping og regional plan for økt livskvalitet, deltakelse og likeverd

VIKEN 24.06.2021

Tittel: Høringsutkast: planprogram for regionale planer i Viken

Type dokument: Høringsutkast planprogram

Eier/virksomhet: Viken fylkeskommune

Første gang opprettet: 15.06.2021

Sist oppdatert/versjoner: 24.06.2021

Vedtatt av: Fylkesrådet

Dato vedtatt: 24.06.2021

Saksnummer: 2021/39463

ISBN nr: [nnn-n-nn-nnnnnn-n]

Illustrasjon: Tank design for Viken fylkeskommune

Se flere dokumenter på [www.viken.no/ /tjenester/planlegging/samfunnsplanlegging/regionaleplaner-under-arbeid/](http://www.viken.no/tjenester/planlegging/samfunnsplanlegging/regionaleplaner-under-arbeid/)

viken.no

Innhold

1 Innledning og hensikt med planarbeidet.....	4
1.1 Om dette planprogrammet	5
2 Føringer for arbeidet	5
2.1 Regional plan	5
2.2 FNs bærekraftsmål	6
2.3 Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging	6
2.4 Kommuneleoven, regionreformen og samfunnsutviklerrollen	7
2.5 Regional planstrategi	7
2.6 Planetens tålegrense	9
3 Felles innsats for en bærekraftig omstilling	10
3.1 Seks innsatsområder for bærekraftig utvikling	12
4 Tre regionale planer	13
4.1 Regional plan for økt livskvalitet, deltakelse og likeverd	14
4.1.1 Formålet med planen.....	14
4.1.2 Plantemaer og innsatsområder	14
4.2 Regional plan for areal og mobilitet	18
4.2.1 Formålet med planen.....	18
4.2.2 Plantema og innsatsområder.....	19
4.3 Regional plan for kompetanse og verdiskaping	25
4.3.1 Formålet med planen.....	25
4.3.2 Plantemaer og innsatsområder	26
4.4 Regionale planbestemmelser	31
5 Tverrgående temaer	32
5.1 Samarbeid.....	33
5.2 Klima og miljø	33
5.3 Folkehelse.....	35
6 Planprosessen.....	36
6.1 Organisering – tre prosjekter under ett program.....	36
6.2 Faseplan – frister og fremdrift.....	37
6.3 Medvirkningsopplegg – deltakere og metoder	38

7 Forholdet til våre naboer.....	40
7.1 Internasjonalt	40
8 Kunnskaps- og utredningsbehov	41
8.1 Konsekvensutredning	41
8.2 Overordnet utredningsbehov	41
8.3 Alternativvurdering	44
9 Begrepsforklaring og definisjoner	45
10 Vedlegg.....	48

1 Innledning og hensikt med planarbeidet

Viken ble etablert som nytt fylke 1. januar 2020. Det er et fylke med stort potensial og mange utviklingsmuligheter. Vi har et stort mangfold av naturområder, steder, lokalsamfunn og sterke nærings- og fagmiljøer. Det nye fylket skal være et godt sted å bo for alle innbyggere og vi skal utvikle oss til et bærekraftig samfunn. FNs bærekraftsmål skal legges til grunn for alt vi gjør.

Regional planlegging er viktig for å få til ønsket omstilling og samfunnsutvikling. Regionalt planarbeid er en felles dugnad hvor alle samfunnsaktører i fylket er invitert til å delta. Målet er å finne felles løsninger og legge til rette for at alle kan bidra i utviklingen av fylket. Det er spesielt viktig at offentlige myndigheter deltar i planprosessene på en forpliktende måte. Stortinget ønsket med regionreformen å styrke den regionale planleggingen. Det må vi lykkes med i dette arbeidet.

Fylkestinget vedtok 18. desember 2020 regional planstrategi (RPS) for Viken 2020–2024 – «Veien til et bærekraftig Viken». I planstrategien slås det fast at det skal utarbeides tre nye regionale planer for vikensamfunnet:

- Regional plan for økt livskvalitet, deltakelse og likeverd
- Regional plan for kompetanse og verdiskaping
- Regional plan for areal og mobilitet

Sammen skal disse planene vise vei mot et bærekraftig Viken fylke. Vi skal utvikle et sosialt, økonomisk og økologisk bærekraftig velferdssamfunn. Dette planprogrammet beskriver hvordan vi skal utarbeide planene. De nye regionale planene skal vise hvordan vikensamfunnet skal nå de langsiktige utviklingsmålene fra regional planstrategi. Ved å lage ett felles planprogram for de tre regionale planene skal vi sikre sammenheng i planarbeidet. Et felles planprogram skal også bidra til en effektiv planprosess hvor det skal være enklest mulig for alle å delta.

En forutsetning for at den regionale planleggingen skal fylle sin funksjon, er at innbyggernes, kommunenes og andre aktørers syn er innarbeidet i planene. Vikensamfunnet skal ha eierskap til de regionale planene. Gode prosesser og felles utarbeidelse skal skape vilje og forpliktelse til å samordne ressurser og virkemidler. Fylkeskommunens rolle er å lede planprosessen (som planmyndighet etter plan- og bygningsloven) og bidra med egne virkemidler i oppfølging av planene.

Vikensamfunnet står overfor store oppgaver. Vi skal bygge kompetanse for framtida, redusere klimagassutslipp, styrke det biologiske mangfoldet, skape nye arbeidsplasser, hindre utenforskap og fremme sosial likhet. Dette kan ikke løses av én aktør alene. Regional planlegging skal være et felles verktøy for å skape varige endringer i samsvar med målene som er satt i regional planstrategi.

Viken har arvet 34 regionale planer fra de gamle fylkene. De fleste av disse skal vi nå erstatte med de tre nye planene. Det er gjort mye godt arbeid i planene fra de tidligere fylkene og det beste fra disse planene vil det være naturlig å harmonisere og bygge videre på. Det er likevel behov for en klar og tydelig fornying av det regionale planverket dersom Viken skal oppfylle bærekraftsmålene i 2030.

De tre kommende regionale planene vil ha virkning i flere år framover, langt utover inneværende fylkestingsperiode. Fylkestinget har derfor vektlagt at det skal være et langsiktig perspektiv på planleggingen for regionen. Dette er nødvendig for å skape forutsigbarhet for og kontinuitet i kommunenes og andre aktørers planlegging og utviklingsaktiviteter.

1.1 Om dette planprogrammet

Dette planprogrammet er et ledd i varslingen av planoppstart for de tre regionale planene. Det er plan- og bygningsloven som fastslår at skal det utarbeides planprogram. Programmet er «en plan for planene». Her redegjør vi for formålet med planene og hvilke temaer og problemstillinger som skal være sentrale. Først beskriver vi føringene for planarbeidet. FNs bærekraftsmål, regjeringens forventninger og regional planstrategi blir her beskrevet. Hensynet til planetens tålegrense blir også utdypet. Dette er føringene som gjelder for alle tre planene. Kapittel 3 belyser behovet for felles og tverrfaglig innsats for å kunne skape den bærekraftige utviklingen vi ønsker. I kapittel 4 konkretiseres hensikten med hver enkelt av de tre regionale planene og aktuelle plantema presenteres. Alle planene skal belyse de tverrgående tema folkehelse, klima og miljø, og samarbeid. Hva dette innebærer blir omtalt i kapittel 5. Organisering, faser og medvirkning presenteres i kapittel 6. Avslutningsvis omtales forholdet til Vikens naboer nasjonalt og internasjonalt, og vi angir hvordan vi skal arbeide med kunnskapsgrunnlag og alternativvurderinger.

2 Føringene for arbeidet

Innhold og prosess for de regionale planene må forholde seg til en rekke allerede eksisterende rammer og føringene. Mange av disse legges på nasjonalt nivå (enkelte ganger som følge av internasjonale føringene), mens andre springer ut av regional politikk. De ulike aktørenes virksomhet innenfor alle fag- og politikkområder styres alle til en viss grad av lover, statlige retningslinjer og nasjonal politikk. Dette legger premisser for innholdet i planene. De viktigste føringene er omtalt nedenfor. I det videre arbeidet med de regionale planene må det kartlegges hvilke føringene som er viktigst den enkelte plan.

2.1 Regional plan

En regional plan er viktig for å tilpasse den regionale politikken til de nasjonale og regionale utfordringene vi står overfor. Regional plan skal fungere som et felles styringsverktøy for lokale, regionale og statlige myndigheter. Den skal legges til grunn for regionale organers virksomhet og for kommunal og statlig planlegging og virksomhet i regionen. Alle offentlige organer har rett og plikt til å delta i planleggingen når den berører deres saksfelt og de skal gi planmyndigheten informasjon som kan ha betydning for planleggingen.

En regional plan vil også ta opp forhold av nasjonal betydning. Arbeid med samfunnsflokke gir behov for systemisk arbeid på mange plan. Dette kan gi grunnlag for dialog med staten om endring av nasjonale strukturer og prioriteringer som en del av oppfølgingsarbeidet. Dette kan være en viktig ambisjon for dette planarbeidet i landets mest folkerike region.

Regional planmyndighet skal utarbeide regionale planer for de spørsmål som er fastsatt i den regionale planstrategien (pbl § 8-1). Planene tar for seg oppgaver som krever avveining og avklaring mellom forskjellige interesser over sektor- og kommunegrenser. Planen skal sikre regionale og nasjonale interesser, samtidig som den skal ivareta lokale samfunnsmessige hensyn. Som en del av regional plan, skal det samtidig utarbeides et handlingsprogram for gjennomføring av planen.

2.2 FNs bærekraftsmål

FNs bærekraftsmål er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringer innen 2030. Bærekraftsmålene er en del av FNs Agenda 2030 og består av 17 mål med til sammen 169 undermål for en bærekraftig utvikling, samt en erklæring om hvordan verden skal bli bærekraftig innen 2030.

FNs 17 bærekraftsmål skal ligge til grunn for samfunnsutviklingen i Viken. Bærekraftsmålene ser miljø, økonomi og sosial utvikling i sammenheng. For å nå målene må vi ha en helhetlig tilnærming til hvordan vi løser oppgaver og driver utviklingsarbeid på internasjonalt, nasjonalt, regionalt og lokalt nivå.

2.3 Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging

For å fremme bærekraftig utvikling i hele landet, legger regjeringen fram nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging hvert fjerde år (pbl § 6-1). Kommuner og fylkeskommuner skal følge opp forventningene i gjennomføringen av planprosesser, innholdet i planene og gjennomføringen og oppfølgingen av planene. Regjeringens forventninger legger grunnlaget for hvordan statlige myndigheter medvirker i planleggingen.

I [de nasjonale forventningene](#) fra 2019 peker regjeringen på fire utfordringer samfunnet står overfor:

- Å skape et bærekraftig velferdssamfunn.
- Å skape et økologisk bærekraftig samfunn gjennom blant annet en offensiv klimapolitikk og en forsvarlig ressursforvaltning.
- Å skape et sosialt bærekraftig samfunn.
- Å skape et trygt samfunn for alle.

Regjeringen har besluttet at FNs bærekraftsmål er det politiske hovedsporet for å håndtere utfordringene samfunnet står overfor. Bærekraftsmålene er en del av grunnlaget for samfunns- og arealplanleggingen.

Nasjonale myndigheter utarbeider statlige planretningslinjer og planbestemmelser for å konkretisere de nasjonale forventningene. Disse skal vi også ta hensyn til i vår regionale planlegging.

Styrke barn og unges interesser i all planlegging

Barn og unge er fremhevet spesielt i plan- og bygningslovens formålsparagraf. Dette er en gruppe som ikke er myndige, har mindre innflytelse og er avhengige av at voksne ivaretar deres interesser. Barn og unge skal gis anledning til å delta i planprosesser og hensynet til barn og unge skal ivaretas i plan- og byggesaker.

For de regionale planene betyr dette at barn og unge skal sikres medvirkning i selve planprosessen. I de regionale planene og i oppfølgingen av dem, skal vi legge vekt på hensynet til barn og unge og deres mulighet for innflytelse på samfunnsutviklingen, oppvekstmiljø og muligheter.

2.4 Kommuneloven, regionreformen og samfunnsutviklerrollen

Kommunelovens formålsparagraf beskriver kommuner og fylkeskommuners roller som tjenesteytere, myndighetsutøvere og samfunnsutviklere.

Regionreformen (Meld. St. 22 (2015-2016) og Meld. St. 6 (2018–2019)) la grunnlaget for bedre samarbeid og en styrket samfunnsutvikling basert på regionale fortrinn, forutsetninger og prioriteringer. Kombinasjonen av komplekse oppgaver, regionale forskjeller og en sektorisert forvaltning, tilsier at samfunnsutvikling utøves best og mest effektivt på et regionalt nivå. Videre blir det påpekt at fylkeskommunene har en sentral rolle i å tilpasse den regionale politikken til de nasjonale utfordringene vi står ovenfor. Den regionale planleggingen er en nøkkel for å kunne møte klimautfordringer, bedre folkehelsen, bidra til omstilling og for å samordne arealbruken i fylkene.

Samfunnsutviklerrollen beskrives ved hjelp av tre dimensjoner:

- Gi strategisk retning til samfunnsutviklingen.
- Mobilisere privat sektor, kulturliv og lokalsamfunn.
- Samordne og koordinere offentlig innsats og virkemiddelbruk.

I en bred forståelse er også tjenestene det offentlige leverer og offentlig myndighetsutøvelse på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå viktige virkemidler for å utvikle fylket i ønsket retning.

De regionale planene og prosesser og partnerskap knyttet til disse, bør dermed gi effekt innenfor alle de tre dimensjonene, basere seg på regionale fortrinn, forutsetninger og prioriteringer, og bidra til å løse nasjonale utfordringer gjennom tilpassede regionale løsninger.

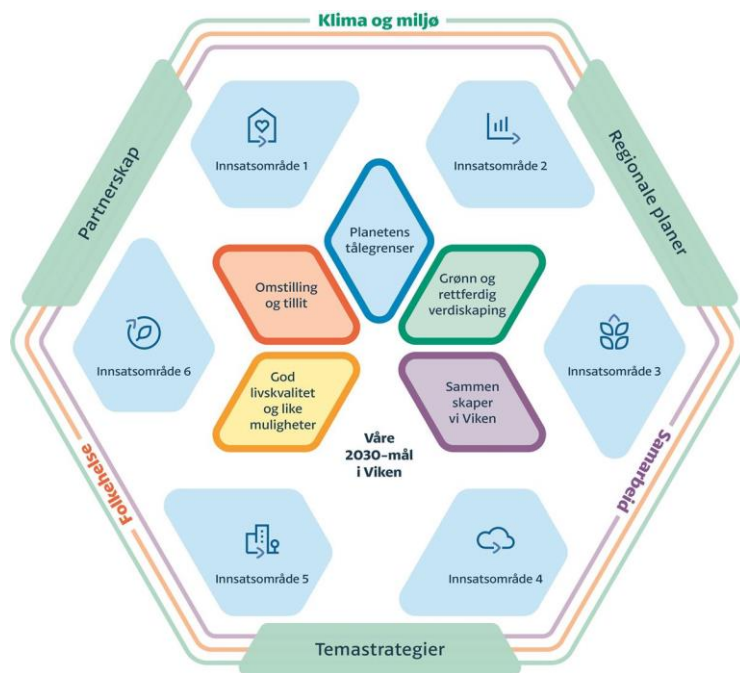
2.5 Regional planstrategi

«[Veien til et bærekraftig Viken](#)» er fylkets vedtatte regionale planstrategi for årene 2020 til 2024. Planstrategien er den første for Viken og setter den strategiske retningen for samfunnsutviklingen.

Regional planstrategi har fungert som en viktig arena for dialog og samhandling og er et resultat av en bred medvirkningsprosess og offentlig høring.

Planstrategien har en struktur med [fem langsiktige utviklingsmål](#), som beskriver et fremtidsbilde av hvordan Viken skal se ut i 2030. Målene skal vi nå gjennom [seks brede innsatsområder for bærekraftig utvikling](#). Utviklingsmålene og innsatsområdene uttrykker målene for arbeidet med de tre regionale planene.

Klima og miljø, folkehelse og samarbeid er [tværgående temaer](#) som er så viktige og sammensatte at de må veie tungt i alt utviklingsarbeid.

Figur: Illustrasjon som viser oppbygging av regional planstrategi med de fem utviklingsmålene i sentrum. Rundt ligger de seks innsatsområdene og de tre tverrgående temaene.

Langsiktige utviklingsmål for Viken:

1. Natur, klima og planetens tålegrense

I 2030 er hensynet til naturen og planetens tålegrense grunnleggende for all samfunnsutvikling i Viken. Viken er et bærekraftig og klimasmart lavutslippssamfunn, som har god kunnskap til våre økosystemer, og som tar vare på det biologiske mangfoldet, naturområdene og matjordene i Viken. Vi vektlegger beredskap, klimatilpasning og matsikkerhet, og forvalter våre naturressurser langsiktig, effektivt og nyskapende. Resultatet er gode levekår og et godt livsgrunnlag for dagens og morgendagens innbyggere.

2. God livskvalitet og like muligheter

I 2030 lever alle mennesker i Viken verdige og meningsfulle liv. Vi har trygge arbeidsplasser og tilgang til relevant utdanning. Fylket kjennetegnes av gode, varierte boområder med levende møteplasser. Kulturlivet og foreningslivet er rikt, og vi kan dyrke natur- og friluftinteressene våre. Vikensamfunnet er åpent, mangfoldig og inkluderende

3. Grønn og rettferdig verdiskaping

I 2030 er Viken en nyskapende, internasjonalt konkurransedyktig og mangfoldig næringsregion som leder an i det grønne skiftet. Vi har attraktive private og offentlige arbeidsplasser, velfungerende markeder, ledende forsknings- og kompetansemiljøer og høy sysselsetting. Vi har et rettferdig og anstendig arbeidsmarked. Viken viser vei i utviklingen av sirkulær økonomi. Vekst og verdiskaping i Viken tar hensyn til naturen, ivaretar samfunnssikkerhet og beredskap og skaper velferd og god livskvalitet for innbyggerne.

4. Omstilling og tillit

I 2030 er Viken et sterkt og trygt samfunn, som kan møte både kjente og uforutsette utfordringer og

endringer. I Viken har vi verktøyene vi trenger for å vende utfordringer til muligheter. Vikensamfunnet er godt forberedt på både akutte og langsiktige konsekvenser av klima- og miljøendringene. Næringslivet har god evne til å håndtere og utnytte endringer i teknologi, kompetansebehov og økonomiske forutsetninger. I 2030 deltar mange innbyggere i utviklingen av Viken, og vi har tillit til hvordan fylket styres. Innbyggerne har fremtidsstro og opplever høy grad av trygghet, livskvalitet, tilhørighet, frihet og tillit.

5. Sammen skaper vi Viken

I 2030 har vi sterk kultur for samarbeid og kunnskapsdeling i Viken. Vi har sterke og forpliktende partnerskap hvor offentlige aktører, næringsliv, frivillighet, forskning og enkeltmennesker deltar. Samarbeidet foregår på tvers av geografi og forvaltningsnivåer. Viken deltar aktivt i nasjonalt, grenseregionalt og internasjonalt arbeid. Det gir oss kunnskap, kompetanse og gjennomslag til å nå målene vi har satt oss.

Regional planstrategi 2020–2024 inneholder seks prinsipper for plansystemet som skal ivaretas i planarbeidet:

- Plansystemet skal legge FNs bærekraftsmål til grunn og ha tydelig kobling til langsiktige utviklingsmål og mål for innsatsområdene.
- Plansystemet skal fremme et helhetlig perspektiv, herunder tverrfaglighet og samhandling mellom og på tvers av fagområder, forvaltningsnivåer og interesser.
- Regional planlegging skal være kunnskapsbasert.
- Plansystemet skal være partnerskapsbasert.
- Plansystemet skal ta hensyn til regionale forskjeller og fortrinn.
- Universell utforming skal ligge til grunn for regional planlegging i Viken.

[«Vi i Viken»](#) er hovedrapporten for kunnskapsgrunnlaget fra 2019 og har vært et viktig grunnlag for arbeidet med planstrategien. Kunnskapsgrunnlaget er organisert etter FNs 17 bærekraftsmål. Det gir kunnskap om menneskene som bor i Viken, om miljøtilstanden og den økonomiske utviklingen i regionen.

2.6 Planetens tålegrense

For å oppnå gode levekår og opprettholde et godt livsgrunnlag for dagens og morgendagens innbyggere, legger vi hensynet til naturen og planetens tålegrenser¹ til grunn for samfunnsutvikling i Viken. Dette innebærer en tyngdeforskyvning i arbeidet med bærekraftig utvikling. Det er avgjørende å sikre naturgrunnlaget i Viken. Vi må stanse ødeleggende, menneskeskapt klimagassutslipp og endringer av naturmiljøet som overskrider planetens tålegrenser for å oppnå sosial og økonomisk bærekraft.

¹ Planetens tålegrenser (planetary boundaries, PB), er en vitenskapelig tilnærming for å forstå de globale miljøsystemene i sammenheng, og hvor stor grad av påvirkning de tåler. PB ble første gang presentert som konsept i 2009, under ledelse av professor Johan Rockström ved Stockholm Resilience Centre (SRC).

Kunnskapen om verdens klima- og miljøsystemer og planetens tålegrenser, innebærer en tyngdeforskyvning i måten vi samarbeider om bærekraftig utvikling. Figuren illustrerer hvordan økonomi og samfunn henger sammen med og er avhengig av biosfæren. Biosfæren er områdene på jorden der organisk liv eksisterer, og er summen av alle økosystemene. Tyngdeforskyvningen innebærer at all samfunnsutvikling skjer innenfor planetens tålegrenser.

Figur 3. Figuren viser hvordan økonomi og samfunn henger sammen med, og er avhengig av av biosfæren. Azalee Images for Stockholm Resilience Centre, Stockholm Universitet. Figuren er oversatt til norsk av Tank Design for Viken fylkeskommune.

Med planetens tålegrenser som rammeverk i samfunnsutviklingen kan samarbeid om utviklings- og planbehov gi mer langsiktige og helhetlige løsninger i samsvar med Vikens fem langsiktige utviklingsmål.

Behov for økt kunnskap. Vi må vite tilstanden for både naturmiljø og klimautslipp i Viken og ha bedre kunnskap om hvordan tilstanden blir påvirket av våre aktiviteter. Like viktig er det å prioritere kunnskap som gjør at vi kan ta hensyn til hvordan våre aktiviteter har virkning utenfor Vikens grenser. I Viken skal vi sette i gang flere utredninger som vil gi økt kunnskap om ulike miljøtilstander i fylket de nærmeste årene. Dette omfatter blant annet framtidig bærekraftsbarometer, arealregnskap og tiltaksanalyse for klimagassutslipp for Viken. Det er også viktig å utvikle større forståelse for og kunnskap om hvordan de forskjellige bærekraftsmålene henger sammen. De 169 undermålene til de 17 bærekraftsmålene kan både styrke hverandre, men også være i konflikt med hverandre. En bedre forståelse av potensielle målkonflikter vil gi bedre grunnlag for å kunne foreta gode prioriteringer i det regionale planarbeidet.

Prioriteringene våre. Planetens tålegrenser må omsettes i praksis. I dag vet vi at klimaendringene og tap av naturmangfold allerede er på et kritisk nivå og at vi må handle umiddelbart for å snu denne utviklingen. Denne kunnskapen må komme til syne i planene og beslutningene vi tar. Selv om vi ikke kjenner alle detaljer om biologiske prosesser og globale konsekvenser av menneskelig aktivitet, vet vi nok til å ta grep. Føre-var-prinsippet² må legges til grunn for valgene vi tar.

Planetens tålegrenser inn i alle planer. Vi må ha som mål å utvikle en bred og anvendelig verktøykasse for å inkludere planetens tålegrenser i alle prosesser i Viken, herunder den regionale planleggingen. Planetens tålegrenser er vektlagt i formålsbeskrivelsene for de tre regionale planene.

3 Felles innsats for en bærekraftig omstilling

La oss se regional planstrategi sammen med dette planprogrammet som den viktigste invitasjonen til felles innsats for bærekraftig omstilling i Viken for resten av dette tiåret. Hvordan den enkelte Viken-

² Naturmangfoldsloven §9.(føre-var-prinsippet)

Når det treffes en beslutning uten at det foreligger tilstrekkelig kunnskap om hvilke virkninger den kan ha for naturmiljøet, skal det tas sikte på å unngå mulig vesentlig skade på naturmangfoldet. Foreligger en risiko for alvorlig eller irreversibel skade på naturmangfoldet, skal ikke mangel på kunnskap brukes som begrunnelse for å utsette eller unnlate å treffe forvaltningstiltak.

aktør velger å følge opp invitasjonen, vil få stor betydning for måloppnåelse og for vår felles endringsreise på veien til et bærekraftig Viken i 2030.

Invitasjonen går til alle kommunene, regionale statlige organer og representanter for forskning, utviklings og kompetansesektoren, næringsliv og frivillighet, og alle samfunnsengasjerte i Viken.

Innsatsen kan deles i to perioder. I den første perioden på halvannet år, fram til vedtak av planene i 2023, skal de tre tematiske regionale planene utarbeides. I dette tidsrommet vil innsatsen handle om samarbeid for å utforme og få vedtatt ny regional politikk. I andre periode, fram til 2030, vil innsatsen handle om å samarbeide om tiltak og i prosjekter for å omsette de regionale planene til handling. Alle samarbeidsparter med engasjement og eierskap til planene, lokalt og regionalt, må bidra med egne virkemidler innenfor egne ansvars- og virksomhetsområder.

Vi må bygge videre på eksisterende samarbeidsstrukturer og partnerskap og utvikle nye når det er behov for å supplere.

Det er behov for nye måter å lede og gjennomføre planarbeidet på for å skape varige endringer i samsvar med planstrategiens ambisjonsnivå. Programstyret for planarbeidet³ ser at en egnet modell må kunne;

- Gi oss en annerledes tilnærming til å forstå, utforme og lede endring.
- Klargjøre hvordan vi ser på utfordringer og muligheter.
- Gi hjelp til å se løsninger som ikke bare håndterer konsekvensene, men også tar tak i årsakene som ligger bak.

Modellen «De tre sfærer»⁴ viser hvordan endringsarbeid kan skje. Modellen gir et rammeverk som viser at bærekraftige løsninger kan oppnås når endring skjer samtidig i en praktisk sfære, en politisk sfære og en personlig sfære. Delmålene i den regionale planstrategien må løses med enkeltmennesker som endringsagenter i alle de tre sfærene. Les mer om modellen i vedlegg 1.

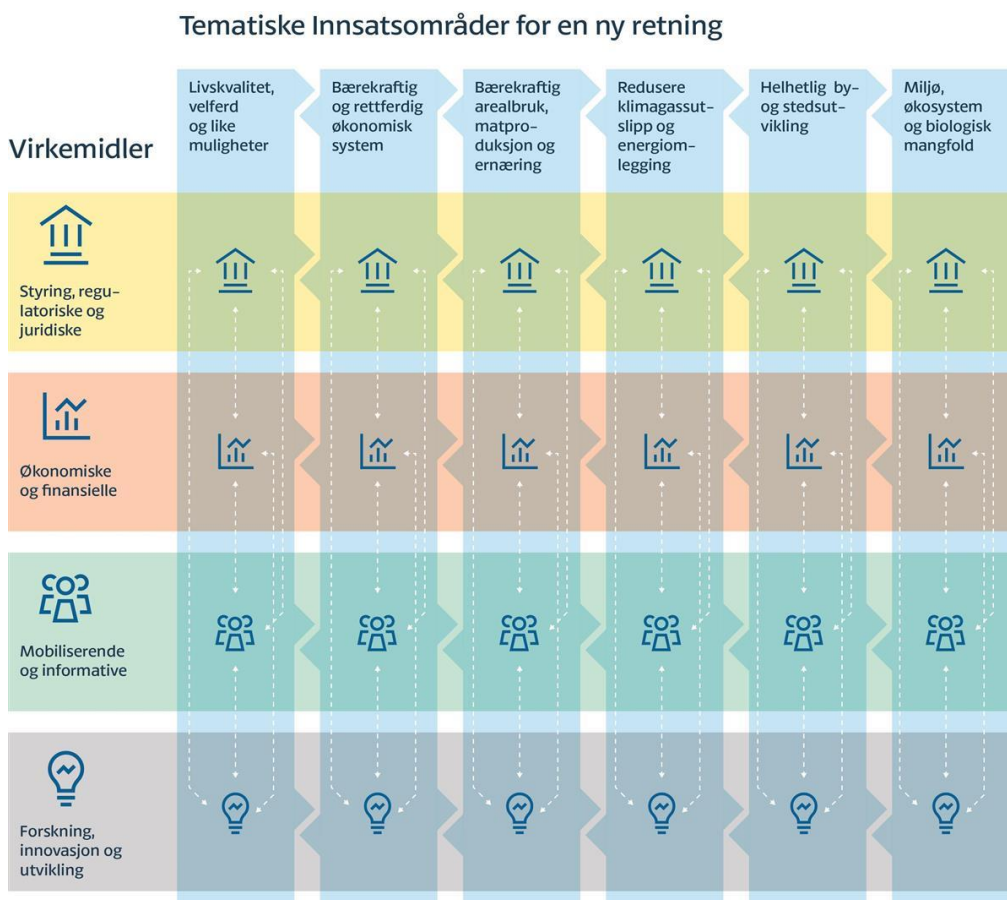
³ Les om programstyret i kap. 7.1.

⁴ Rammeverk utviklet av professor Karen O'Brien og Linda Sygna, og har blant annet blitt brukt i FNs klimapanel femte hovedrapport (IPCC, 2014; O'Brien og Sygna, 2013). Rammeverket bygger på arbeidet til Monica Sharma (Sharma, 2007) innenfor radikalt lederskap for å skape og lede transformativ endring i ulike kontekster i mer enn 60 land.

Figur: Rammeverket De tre sfærer for transformasjon (O'Brian og Sygna)

3.1 Seks innsatsområder for bærekraftig utvikling

I regional planstrategi er det lansert en modell med seks tematiske innfallsvinkler og fire virkemiddelkategorier. Modellen er et rammeverk for hvordan Viken skal nå sine langsiktige utviklingsmål og bærekraftsmålene i 2030-agendaen. Modellen er hentet fra «The Future is Now», GSDR19, en ekspertrapport fra FN (2019) og tilpasset for bruk i Viken.

Figur: Matrisen viser seks innsatsområder og fire virkemiddelkategorier for bærekraftig utvikling. Originalfigur er utviklet til Global Sustainable Development Report 2019: The Future is Now – Science for Achieving Sustainable Development (United Nations, New York, 2019). Oversatt og videreutviklet av Tank Design for Viken fylkeskommune.

De seks innsatsområdene er valgt ut fordi de representerer komplekse samfunnsutfordringer som må ses og løses i sammenheng for å nå målene i 2030-agendaen. FNs ekspertpanel anbefaler i rapporten at de følges opp nasjonalt og regionalt for å sikre at endringer skjer raskt og på rett nivå. Innsatsområdene skal stimulere til nytt samarbeid, gi planleggingen en ny retning og motvirke

sektorisert tilnærming til problemløsning. For eksempel vil det kreve innsats fra flere fagområder og forvaltningsnivåer for å løse problemer som utenforskap og frafall i skolen.

Plansystemet for Viken bygger på disse tematisk tverrfaglige innsatsområdene. For hvert av de seks innsatsområdene er det utarbeidet delmål for Viken (vedlegg 2). Delmålene skal være utgangspunkt for nærmere detaljering i de regionale planene for å sikre at vi når dem.

4 Tre regionale planer

Dette planprogrammet skal bidra til at de tre regionale planene samlet og hver for seg blir styringsverktøy for vikenpartnerskapet og bidrar til en samfunnsutvikling som følger opp de langsiktige utviklingsmålene og prioriteringene i den regionale planstrategien for Viken.

Hver regional plan skal være en strategisk, målrettet og langsiktig plan for vikensamfunnet. Planene skal være verktøy for å nå de fem langsiktige utviklingsmålene for Viken. Tverrgående samordning og tverrgående temaer skal bidra til helhetlig politikk. Hver plan skal benytte de samme seks innsatsområdene som ble introdusert i den regionale planstrategien. Dette skal sikre et helhetsperspektiv og bidra til oppfylging av FNs bærekraftsmål. Alle planene skal også ta opp temaene folkehelse, klima og miljø, og samarbeid, slik det er nærmere beskrevet i kapittel 5.

Viken er mangfoldig. For at planene skal fungere som gode verktøy for å nå målene, må de tilpasses de ulike forutsetningene i fylket. Hvordan de ulike forutsetningene bør håndteres, vil bli behandlet i den enkelte regionale planen. I arbeidet med den enkelte plan må man også hente nødvendig kunnskap fra eksisterende planer om tilsvarende tema. Vi må vurdere om dagens virkemiddelbruk er tilstrekkelig, eller om det trengs radikalt nye grep for å nå målene som er satt. For regionale planer som gir retningslinjer for arealbruk, må det også vurderes om det er aktuelt å bruke regionale planbestemmelser. Dette blir omtalt til slutt i dette kapitlet. De regionale planene skal utvikles i partnerskap med vikensamfunnet og være et resultat av medvirkning og samarbeid. Prosessen skal sikre oppslutning om og eierskap til de regionale planene, avdekke og avklare målkonflikter og prioriteringer. Dermed skapes forutsigbare rammer for utviklingsaktørene og et grunnlag for samordnet innsats og virkemiddelbruk. De tre regionale planene skal bygge på og erstatte 26 av dagens regionale planer. Vannforvaltningsplanene og fjellplanene skal videreføres som egne regionale planer.

Handlingsprogram

Alle regionale planer skal ha et handlingsprogram. Et handlingsprogram skal sørge for iverksetting og oppfølging av de regionale planene på en systematisk og samordnet måte. Handlingsprogrammene skal konkretisere forventinger og forpliktelser for aktørene. De skal synliggjøre ressursbehov, virkemiddelbruk, samarbeid og ansvar. Hensikten er å vise hvordan vikenpartnerskapet samlet skal bruke sine virkemidler for å nå målene i planene.

Handlingsprogrammene skal utarbeides samtidig med utarbeidelse av de tre regionale planene. Målstrukturen og metodikken fra regional planstrategi skal legges til grunn for tiltak i handlingsprogrammene. Handlingsprogrammene skal ha fire års varighet og behovet for rullering skal vurderes årlig.

De regionale planenes formålsbeskrivelser

I avsnitt 4.1, 4.2 og 4.3 beskrives formålene med de tre regionale planene. Videre beskrives hvilke

sentrale temaer de regionale planene skal omhandle. Plantemaene er strukturert etter de seks innsatsområdene for bærekraftig utvikling, og er utarbeidet med utgangspunkt i vedtatte mål og tematikk fra regional planstrategi, samt innspill fra planprogramprosessen.

4.1 Regional plan for økt livskvalitet, deltakelse og likeverd

4.1.1 Formålet med planen

Viken skal være et sosialt bærekraftig samfunn. Økt livskvalitet, deltakelse og likeverd er sentrale politikkområder for samfunnsutviklingen. Målet er at alle skal leve gode og meningsfulle liv. Planen skal gi strategisk retning for prioriteringene og den samordnete innsatsen for å nå de fem langsiktige utviklingsmålene. Den skal ha spesiell vekt på:

- **Deltakelse og like muligheter.** I Viken skal alle ha like muligheter til å delta på skolen og i arbeidslivet, i kultur- og fritidsaktiviteter og i demokratiske prosesser, uavhengig av alder, kjønn, etnisitet, seksuell orientering, funksjonsnedsettelse eller økonomiske forutsetninger. Vi skal verdsette og inkludere innbyggernes mangfold av kulturer, kompetanse og verdier. At alle inkluderes sikrer den enkeltes velferd og er lønnsomt for samfunnet som helhet. Dette bidrar til et trygt samfunn, hvor innbyggerne har tillit til hverandre og til samfunnsinstitusjonene. Vi skal fremme likestilling og skape et samfunn uten diskriminering.
- **Gode levekår og livskvalitet for alle.** Det er store sosioøkonomiske forskjeller i Viken, både mellom kommuner og innad i kommuner. Sosioøkonomiske forskjeller påvirker levekår, helse og livskvalitet. Dette beskrives ofte som en samfunnsflope, som krever systematisk og tverrfaglig innsats å løse. For å sikre gode levekår og livskvalitet for alle, må samarbeidet mellom frivilligheten og offentlige og private aktører styrkes. Tidlig innsats er avgjørende for å gi barn og unge gode forutsetninger for å gjennomføre utdanningsløpet.
- **Levende og attraktive byer og distrikter.** Det skal være godt å bo i Viken, enten man bor i en by, et tettsted eller i distriktene. Lokalsamfunnets kvaliteter og utforming er med på å legge rammer for innbyggernes hverdagsliv. I Viken skal vi ha trygge oppvekstmiljøer og boligområder med varierte og egnede boliger. Byer, tettsteder og grender skal utvikles med kvalitet. Vi må tilrettelegge for et bredt og variert tilbud av møteplasser, et mangfoldig kulturliv og områder for fysisk aktivitet. Disse må være tilgjengelige for alle.

Planen skal være enkel å forstå og aktivitetene som planen legger opp til skal ligge nært folk. Planen skal bidra til et inkluderende samfunn som er godt for alle.

4.1.2 Plantemaer og innsatsområder

Innsatsområde 1 Livskvalitet, velferd og like muligheter

Temaer vi må bygge videre på og styrke:

Å sikre god livskvalitet, velferd og like muligheter handler om at alle innbyggere i Viken skal leve trygge og meningsfulle liv og bidra til samfunnet rundt seg. Offentlige tilbud og tjenester må være tilgjengelige og ha god kvalitet. Planen skal bidra til at alle har mulighet for å gjennomføre utdanning og delta i samfunnslivet. Tilhørighet til lokalsamfunnet, gjensidig tillit og aksept for hverandres særpreg er viktige faktorer for god livskvalitet. Deltakelse i fritidsaktiviteter bidrar til dette og gir samtidig verdifull kompetanse og nyttige nettverk. Vi må styrke medbestemmelsen, demokratiet og ytringsfriheten. Alle innbyggere i Viken skal kunne engasjere seg og ta del i det offentlige ordskiftet.

Gjennom planarbeidet skal vi styrke rammene for kultur, idrett og frivillighet, som er viktige samfunnsutviklere. Vi må styrke tilbudet av både digitale og fysiske møteplasser. Bibliotekene er viktige lokale arenaer for integrering, opplevelser og livslang læring. Det er viktig med tidlig innsats og helsefremmende tiltak på arenaer som barnehager og skoler.

Temaer hvor vi trenger særlig omstilling for å nå utviklingsmålene

- Forsterket innsats for å fremme god psykisk helse blant barn og unge. Koronapandemien har forsterket den negative utviklingen i barn og unges psykiske helse.
- Sikre at barn og unge i Viken som vokser opp i familier med vedvarende lavinntekt har de samme mulighetene til å forme sin egen fremtid som alle andre.
- Systematisk arbeid med holdningsendringer for å sikre likestilling og mangfold.
- Nulltoleranse for undertrykkelse, vold, hets, mobbing, rasisme og diskriminering.
- Styrket integreringsarbeid.

Innsatsområde 2 Bærekraftig og rettferdig økonomisk system

Temaer vi må bygge videre på og styrke:

For å skape et rettferdig økonomisk system må vi ha et trygt og inkluderende arbeidsliv for alle og skape flere nye arbeidsplasser. Det er for mange som ikke gjennomfører utdanningsløpet og som ikke deltar i arbeidslivet. Det er ikke bærekraftig, og vi må styrke innsatsen for å motvirke dette.

Terskelen for å komme i varig jobb må senkes. Dette krever at vi har et mangfold av arbeidsplasser og at vi satser på nyskaping, sosialt entreprenørskap og arbeidsinkludering. Arbeidslivet må benyttes som en opplæringsarena og tilpasses ulike forutsetninger. Forutsigbare rammer og styrking av frivilligheten kan bidra til at flere tar del i sosiale nettverk og finner en vei inn i lokalsamfunnet og på arbeidsmarkedet. En sterk kultur for innovasjon og entreprenørskap, og tilrettelegging for meningsfylt arbeid for alle grupper i befolkningen, vil bidra til dette.

Temaer hvor vi trenger særlig omstilling for å nå utviklingsmålene:

- Sikre at flere unge gjennomfører utdanningsløpet og inkluderes i arbeidslivet.
- Styrke integrering av personer med innvandrerbakgrunn. Dette kan skje gjennom arbeid, utdanning og lokalt organisasjons- og samfunnsliv.
- Styrke samarbeidet med kulturlivet, frivilligheten, offentlige og private aktører for å gi flere og alternative veier inn i utdanning og arbeidslivet.
- Ta bedre vare på de menneskelige ressursene gjennom tilrettelegging, livslang læring og inkludering.

Innsatsområde 3 Bærekraftig arealbruk, matproduksjon og ernæring

Temaer vi må bygge videre på og styrke:

I spørsmål knyttet til arealbruk skal vi ta hensyn til innbyggernes livskvalitet og tilgang til kortreist og næringsrik mat og trygg drikkevannsforsyning skal ivaretas. Helsefremmende arbeid på universelle arenaer som skoler og barnehager er viktig for å fremme et variert, næringsrikt og klimavennlig kosthold for alle barn og unge. Det skal bli enklere å kjøpe kortreist mat. Vi skal bygge videre på kunnskap og tradisjoner knyttet til matauk. Den regionale planen skal i tillegg sikre at vi har gode arealer for fysisk aktivitet, idrett, friluftsliv og naturoplevelser.

Temaer hvor vi trenger særlig omstilling for å nå utviklingsmålene:

- Alle skal ha mulighet til å ha et variert, næringsrikt, sunt og klima- og miljøvennlig kosthold, uavhengig av sosioøkonomisk bakgrunn.
- Kunnskapsnivået om ernæring, bærekraftig matforbruk og matproduksjon må økes. Dette er særlig viktig for oppvoksende generasjoner.
- Matsvinnet må reduseres.

Innsatsområde 4 Redusert klimagassutslipp og energiomlegging

Temaer vi må bygge videre på og styrke:

For å hindre omfattende klimaendringer må vi redusere utslippene både i Viken og fra varer og tjenester vi kjøper som produseres utenfor fylkesgrensene. Vi må fase ut fossil energi og bruke den fornybare energien mer effektivt. Gjennom økt kunnskap og bevisstgjøring skal vi i Viken redusere forbruk av varer og tjenester som belaster klimaet og miljøet. Over halvparten av utslippene i Viken er knyttet til transport og vi må gjøre det trygt og attraktivt å gå og sykle. Flest mulig i Viken skal kunne gå, sykle eller reise kollektivt. Sirkulære løsninger må utvikles og prioriteres.

Temaer hvor vi trenger særlig omstilling for å nå utviklingsmålene:

- Redusere forbruket og stimulere til kortreise løsninger som reduserer transportbehov.
- Krevende omstillingsprosesser rammer befolkningen ulikt. Det er behov for mer kunnskap om hvordan vi kan få til omstillingen til et klima- og miljøvennlig samfunn på en sosialt og geografisk rettferdig måte.
- Alle skal være med å bidra i utviklingen av lavutslippssamfunnet. Vi må skape en kultur for å redusere forbruket og ta klimavennlige valg i hverdagen.
- Utfasing av fossil energi til oppvarming, transport og næring. Energitiltak i boliger må bli mer tilgjengelige og enklere å gjennomføre for alle.
- Stimulere til gjenbruk og vedlikehold fremfor å bygge og produsere nytt.

Innsatsområde 5 Helhetlig by- og stedsutvikling

Temaer vi må bygge videre på og styrke:

Planen skal fremme utviklingen av attraktive byer og distrikter i hele Viken. Vi må ha trygge lokalsamfunn og boområder for alle livsfaser i bygd og by. Planen skal bidra til gode oppvekstforhold.

Innsats innen by- og stedsutvikling skal sikre et mangfoldig tilbud av sosiale møteplasser som er universelt utformet og tilgjengelige for alle. Møteplassene kan være både fysiske og digitale. Vi må ha anlegg, arenaer og uteområder som fremmer fysisk aktivitet og idrett. Vi skal ta vare på friluftslivets ferdsselsårer, som turveier, stier og snarveier. Allemannsretten skal ivaretas.

Vi skal styrke byene og tettstedenes særpreg og identitet ved å satse på kunst, kultur og kulturminner. Planen skal legge til rette for medvirkning, engasjement og gode rammer for frivilligheten. For at stedene skal være tilgjengelige for innbyggerne, må vi satse videre på et utvidet gang- og sykkelveinett og et funksjonelt mobilitetstilbud.

Temaer hvor vi trenger særlig omstilling for å nå utviklingsmålene:

- Det er store regionale forskjeller i befolkningssammensetning og -utvikling i Viken. Vi må bygge på regionale fortrinn for å få en ønsket utvikling i hele fylket.
- Planen skal bidra til helsefremmende og utjevne samfunnsutvikling med gode bo- og oppvekstmiljø i hele fylket.
- Fortetting må skje med kvalitet. Vi må vektlegge estetiske hensyn.
- Planen må sikre likeverdig tilgang til ressurser og arenaer.
- Klima- og miljøtiltak i by- og stedsutvikling må komme alle til gode.
- Gjenbruk av bygg fremfor å bygge nytt.
- Vi må sørge for mer fleksibel bruk og utnyttelse av offentlige bygg til gode for innbyggerne.

Innsatsområde 6 Miljø, økosystem og biologisk mangfold

Temaer vi må bygge videre på og styrke:

Vi må ta vare på naturen og forvalte den bærekraftig. Naturen utgjør livsgrunnlaget for oss mennesker. Naturopplevelser påvirker også livskvaliteten positivt. Planen skal bidra til at alle skal få oppleve det rike plante- og dyrelivet i Viken. Vi skal jobbe for et godt samspill mellom mennesker og miljøet. Vi må sikre tilgang til rent drikke- og badevann med god miljøtilstand.

Temaer hvor vi trenger særlig omstilling for å nå utviklingsmålene:

- Unngå utbygging og menneskelig aktivitet som ødelegger økosystemet og det biologiske mangfoldet.
- Styrke bærekraftig forvaltning av Vikens naturressurser.
- Kartlegge og beskytte områder som bør forbli urørt og områder vi kan gjøre tilgjengelige for friluftsliv og naturopplevelser. Økt kunnskap og kunnskapsdeling er en viktig del av dette.
- Øke kunnskapen om hvordan vår atferd påvirker naturen og kulturlandskapene rundt oss, og hvordan vi kan omsette kunnskapen til handling.
- Vi må bevare støyfrie friluftsområder og bekjempe lysforurensing.

4.2 Regional plan for areal og mobilitet

4.2.1 Formålet med planen

Regional plan for areal og mobilitet skal gi overordnede rammer og konkrete føringer for kommunal, regional og statlig areal- og mobilitetsplanlegging i Viken. Planen skal beskrive hvordan vi skal bruke ulike areal- og mobilitetsgrep for å nå de langsiktige utviklingsmålene i regional planstrategi.

Regional plan for areal og mobilitet skal skape en felles forståelse for utfordringer, muligheter og utviklingsbehov, og danne et godt grunnlag for strategisk samarbeid for å nå målene. Planen skal gi strategisk retning for prioriteringer og samordnet innsats for å:

- Planetens tålegrense skal være førende og en gjennomgående prioritet for hvordan vi forflytter oss selv og varer, og hvordan vi bruker arealene og ressursene i Viken.
- Sørge for at areal- og mobilitetspolitikken bidrar til økt sosial og økonomisk bærekraft, og en mer helsefremmende, sosialt og geografisk utjevne samfunnsutvikling.
- Utvikle små og store byer og tettsteder som fremmer livskvalitet og er attraktive for innbyggere og næringsliv.
- Legge til rette for en balansert befolkningsutvikling i ulike deler av Viken.
- Skape bærekraftige mobilitetsløsninger som er tilgjengelige og trygge for alle.
- Ta vare på, og restaurere og utvikle viktige natur-, kultur- og friluftsområder.
- Legge til rette for bærekraftig verdiskaping og økt livskvalitet gjennom funksjonell lokalisering og gode mobilitets- og logistikk-løsninger.
- Øke samfunnets evne til å håndtere og begrense konsekvensene av klimaendringer og andre uønskede hendelser.

Regional plan for areal og mobilitet skal legge til rette for felles innsats og samarbeid for å løse sentrale samfunnsutfordringer og skal se de ulike aktørenes virkemidler for utnyttning av areal og mobilitet i sammenheng. For at planen skal bli et godt verktøy er det viktig at den tolker nasjonale og internasjonale føringer for arealbruk og mobilitet inn i en regional og lokal kontekst. Samarbeid med kommuner og andre offentlige myndigheter skal være sentralt i utformingen og iverksettingen av den regionale planen.

Planen skal gi retning for samfunnsutviklingen i fylket. Dette vil innebære å fastsette felles mål, utvikle strategier og definere virkemidler i fylket, slik at offentlige og private aktører opplever likebehandling og forutsigbarhet. Samtidig vil planen ta inn over seg ulikheter i geografi, demografi og utfordringsbilde i ulike deler av fylket, og se hvordan virkemiddelbruk kan tilpasses de ulike forutsetningene i fylket.

Planen skal erstatte areal- og mobilitetsføringer fra inntil 24 regionale planer, herunder de tre overordnede regionale planene for areal- og transport i de tidligere fylkene Akershus, Buskerud og Østfold (ATP Oslo og Akershus, ATP Buskerud og fylkesplanen for Østfold). Innretningen i disse tre overordnede planene samsvarer i stor grad med oppdraget til ny plan, som er gitt i regional planstrategi. Mange sentrale føringer fra disse tre planene vil derfor sannsynligvis bli videreført.

Planen skal se areal og mobilitet i Viken i sammenheng med utviklingen i våre nabofylker og i Sverige. Planen skal legge til rette for gode samarbeidsløsninger med disse, spesielt der vi har felles bo- og arbeidsmarked. Den skal også følge opp eksisterende forpliktelser og partnerskap som bypakkesamarbeid, bygdemiljøpakker og byvekstavtaler.

Gjennom planarbeidet må vi vurdere utfordringer og muligheter som oppstår i kjølvannet av koronapandemien, knyttet til et mer fleksibelt arbeidsliv med endrede bevegelsesmønstre og tilgang til natur- og friluftsområder.

4.2.2 Plantema og innsatsområder

Innsatsområde 1 Livskvalitet, velferd og like muligheter

Planen skal fremme miljø- og helsefremmende kvaliteter i by- og stedsutviklingen for å sikre trivsel og gode levekår for dagens og morgendagens innbyggere. Planen skal fremme gode bo- og oppvekstmiljøer i hele fylket, og skal bidra til økt tilgjengelighet til viktige samfunnsfunksjoner, arbeidsplasser, sosiale møteplasser og natur- og rekreasjonsområder. Mulighetene for å være i naturen og på offentlige møteplasser skal holde oss fysisk aktive og fremme kontakten mellom mennesker.

Bevisst lokalisering av tjenestetilbud, tilrettelegging av stedsnære friluftsområder og god tilgang på kollektivløsninger nær der folk bor skal gi gode levekår og åpne for økt samfunnsdeltakelse. Behovene til barn, unge, eldre og personer med funksjonsnedsettelse skal vises særskilt hensyn. Samarbeid med kommuner og frivilligheten står sentralt i dette arbeidet.

Gode løsninger for blågrønne strukturer skal åpne for fysisk utfoldelse, rekreasjon og opplevelser knyttet til natur- og kulturmiljø.

Tilgang til egnet bolig i gode boligmiljøer, samt attraktive sentrumsområder, er avgjørende for den enkeltes livskvalitet og samfunnsdeltakelse. Det blir derfor viktig med flerfunksjonelle by- og tettstedsområder med god bostandard og gode utearealer, som er skjermet for støy og luftforurensing. Krav til kvalitet, flerfunksjonalitet og mangfold i tilbudene skal sikre attraktive boliger og oppvekstmiljøer.

Prinsipper og retningslinjer fra gjeldende regionale planer som samsvarer godt med mål fra regional planstrategi, og som det derfor bør bygges videre på:

- Utvikle flerfunksjonelle byer og tettsteder hvor alle kan dekke sine daglige behov innen gang- og sykkelavstand.
- Lokalisere arbeids- og/eller besøksintensive virksomheter i sentrumsområder for økt tilgjengelighet.
- Bevare sammenhengende grøntområder og ta særlig hensyn til barn og unges behov, bl.a. gjennom sikring av sosiale møteplasser samt gode aktivitets- og lekearealer.
- Fortette med kvalitet.
- Tilrettelegge gode uterom og blå-grønne strukturer i sentrum.
- Sikre at alle byer og tettsteder har god tilgang til grøntområder.
- Beskytte og forvalte drikkevannsressurser.
- Transportsystemet skal fremme helse og være trafiksikkert.

Temaer hvor vi trenger særlig omstilling for å nå utviklingsmålene

- Sørge for at universell utforming av fysisk og digital infrastruktur bidrar til økt samfunnsdeltakelse og like mobilitetsmuligheter for alle.

- Boligsosial innsats med vekt på bokvalitet og variert boligtilbud.
- Bevare grøntområder nær der folk bor.
- Bygge attraktive og levende sentrum i byer og tettsteder over hele Viken.

Innsatsområde 2 Bærekraftig og rettferdig økonomisk system

Planen skal bidra til mindre sosioøkonomisk ulikhet mellom mennesker i fylket, samt sikre at verdiskapingen i Viken skjer innenfor planetens tålegrenser.

Det er store variasjoner i næringsstruktur, verdiskaping og arbeidsmarkeder i de ulike delene av fylket. Den regionale planen skal legge til rette for et bærekraftig og konkurransedyktig næringsliv i hele Viken. Ulike typer næringer skal lokaliseres etter ABC-prinsippet (riktig virksomhet på rett plass), og planen må legge til rette for effektiv og klimavennlig vare- og godstransport.

Næringslivet og befolkningen i hele fylket skal sikres god tilgang til digital infrastruktur, da digitalisering vil være viktig for utviklingen av samfunnet i alle deler av fylket.

Planen skal bidra til inkluderende og god stedsutvikling i by og bygd, der alle kan finne egnet bolig.

For å nå målene innenfor et bærekraftig og rettferdig økonomisk system, må vi tilpasse virkemidlene til et mangfoldig utfordringsbilde. Vi må være bevisste på hvilke hensyn vi skal legge til grunn for utviklingen av mobilitetsløsninger og hvordan vi innretter arealbruken, både ved lokalisering av bolig- og næringsarealer og ved tilrettelegging for annen teknisk infrastruktur. Her blir det også viktig å bygge opp under en mer robust og allsidig næringsstruktur i distriktene for å sikre verdiskaping og levedyktige bygder og tettsteder i hele fylket.

Prinsipper og retningslinjer fra gjeldende regionale planer som samsvarer godt med mål fra regional planstrategi, og som det derfor bør bygges videre på:

- Legge til rette for regionale næringsområder og bruke ABC-prinsippet for lokalisering av næringer.
- Lokalisere handel, service, næring og kultur i sentrum.
- Overføre gods fra veg til sjø og bane.
- Sørge for bærekraftig lokalisering av reiselivsbedrifter og fritidsbebyggelse.
- Drive fremtidsrettet masseforvaltning med gjenvinning og gjenbruk av overskuddsmasser.
- Sørge for at ulike transportmidler supplerer hverandre og bidrar til et transportsystem som binder regionen sammen.
- Transportsystemet skal knytte den flerkjernede regionen sammen, til resten av landet og til utlandet.

Temaer hvor vi trenger særlig omstilling for å nå utviklingsmålene

- Utslipp fra vare- og godstransport.
- Boligsosiale tiltak.
- Lokalisering av næringsarealer.
- Styrket innsats for innovasjon og utvikling knyttet til bærekraftige mobilitetsløsninger.
- Mer bærekraftig arealbruk i forbindelse med fritidsboligbygging og økt bruk av fritidsboliger.
- Sirkulærøkonomi, bærekraftig forbruk og produksjon.

Innsatsområde 3 Bærekraftig arealbruk, matproduksjon og ernæring

Planen skal sikre at omdisponering av areal ikke går på bekostning av matproduksjon, biologisk mangfold, friluftsområder, kulturmiljøer eller karbonlagring. Planen skal bidra til å sikre mat- og drikkevannstilførselen til alle.

Fortetting, transformasjon og tilrettelegging for bolig, næring og offentlige formål står sentralt i utformingen av planen. Det er behov for at nasjonale, regionale og kommunale myndigheter samordner sine virkemidler for arealdisponering, regulering og støtteordninger. Det kreves tett samarbeid mellom offentlige myndigheter, næringsaktører og kunnskaps- og kompetanseprodusenter.

For å redusere behovet for å bygge ned arealer og redusere behovet for ny infrastruktur, skal vi vurdere langsiktige areal- og lokaliseringsstrategier. Planen skal bidra til å videreutvikle og bedre utnyttelsen av dagens infrastruktur fremfor å bygge nytt der det er aktuelt. Samtidig skal vi legge til rette for å tenke nytt innen forvaltning og arealbruk, slik at utviklingen styres til områder med mindre interessekonflikter.

I planarbeidet skal temaer som utvikling av reiselivsområder og utbygging av fritidsboliger i fjellet, langs kysten og i innlandet drøftes innenfor rammen av en bærekraftig arealbruk, hvor vi ivaretar natur-, landskaps-, kulturminne- og friluftslivsverdier, samt karbonrike arealer, beiteområder og andre utmarksressurser.

Verken Viken eller Norge har høy nok selvforsyningsgrad, men fylket har stort potensial for økt matproduksjon fra landbruk og akvakultur. Planen skal legge til rette for økt bærekraftig matproduksjon.

Planen skal bidra til økt opptak av klimagasser og lagring av karbon gjennom karbonfangst og naturlige prosesser. Det krever mer kunnskap og en kartlegging av karbonrike områder i hele fylket.

Planen skal føre til en mer effektiv, helhetlig og miljøvennlig forvaltning av geologiske ressurser. Dette må også sees i sammenheng med løsninger for masseforvaltningen i våre nabofylker, deriblant Oslo.

Prinsipper og retningslinjer fra gjeldende regionale planer som samsvarer godt med mål fra regional planstrategi, og som det derfor bør bygges videre på:

- Samordne arealbruk og transport.
- Legge til rette for areal- og transporteffektivitet.
- Differensiert virkemiddelbruk i ulike deler av fylket.
- Flerkjernet utvikling og regional senterstruktur som bidrar til å ivareta store sammenhengende arealer med natur og dyrket mark.
- Arealforvaltningen skal ta hensyn til regionale mål for vannforvaltning og kystsoneforvaltning.
- Bevare kulturmiljøer, friluftsområder og nettverk av grøntområder.
- Sørge for at fjell- og strandsoneforvaltningen ivaretar områdenes egenverdi, bærekraftig forvaltning og de allmenne hensyn.
- Bevare dyrka og dyrkbar jord og beskytte og forvalte drikkevannsressurser.
- Sørge for helhetlig vurdering av massedeponi og fremtidsrettet forvaltning av geologiske ressurser.

Temaer hvor vi trenger særlig omstilling for å nå utviklingsmålene

- Bevare viktige naturområder og ivareta sammenhengende grøntområder.
- Bærekraftig utbygging av fritidsboliger.

- Sørge for energi- og ressurseffektivisering.
- Øke opptaket av klimagasser og lagring av karbon gjennom karbonfangst og naturlige prosesser.
- Etterleve nullvisjon for nedbygging av matjord og dyrkbar mark.
- Øke selvforsyningsgraden.
- Øke produksjonen og bruken av fornybar energi.
- Klimatilpasse infrastruktur og steder, samt utvikle byer og steder som håndterer utfordringer knyttet til overvann og naturfarer.

Innsatsområde 4 Redusert klimagassutslipp og energiomlegging

Planen skal fremme bærekraftig mobilitet, innenfor både person- og godstransport. Mindre personbiltransport, økt kollektivandel og økt bruk av sykkel og gange ligger til grunn for planarbeidet. Areal- og lokaliseringsstrategier skal sikre effektiv og bærekraftig arealbruk og reduksjon av transportbehovet.

I planarbeidet må nullvekstmålet for personbiltransporten vurderes opp mot vedtatte klimamål i regional planstrategi, der det er nedfelt at klimagassutslippene skal reduseres med 80 prosent innen 2030 målt fra referanseåret 2016. Overgang til kollektiv, sykkel og gange er ikke tilstrekkelig til å nå dette målet. Det må vurderes hvilken betydning det vedtatte klimamålet skal få for innretningen av planen, og hvordan planen skal legge til rette for at omstilling til et lavutslippssamfunn ikke øker de sosiale og geografiske ulikhetene.

I arbeidet med å redusere klimagassutslipp inngår også å sikre opptak og lagring av karbon i Viken. Jordbruk, skogbruk og forvaltning av myrområder er de viktigste faktorene her.

Samspeillet mellom ulike transportmidler skal vektlegges. Vi skal ta i bruk teknologi og innovasjon for å optimalisere eksisterende infrastruktur og utvikle nye, bærekraftige mobilitetsløsninger. Det er viktig å synliggjøre potensialet for ny næringsutvikling knyttet til dette.

Planen skal bidra til økt produksjon og bruk av fornybar energi. I planarbeidet skal vi ta stilling til hvordan vi skal håndtere innholdet i regional vindkraftplan for Østfold.

Videre skal den regionale planen stimulere til gjenbruk og vedlikehold av bygg og infrastruktur fremfor å bygge nytt.

Prinsipper og retningslinjer fra gjeldende regionale planer som samsvarer godt med mål fra regional planstrategi, og som det derfor bør bygges videre på:

- Forholde oss til mobilitetshierarkiet.
- Legge til rette for transporteffektivitet og ABC-prinsippet for lokalisering.
- Sørge for nullvekst i personbiltrafikken i byer og tettsteder.
- Prioritere infrastruktur for sykkel, gange og kollektivtransport i byer og tettsteder.
- Lokalisere boliger slik at de reduserer fylkets samlede transportbehov.
- Overføre gods fra vei til sjø og bane.
- Utnytte eksisterende veiarealer mer effektivt.
- Bidra til et mer effektivt transportsystem ved at ulike transportmidler supplerer hverandre.

Temaer hvor vi trenger særlig omstilling for å nå utviklingsmålene

- Å nå målet om å bli et lavutslippssamfunn innen 2030 krever mer enn nullvekst i personbiltrafikken og overgang til kollektiv, gange og sykkel.
- Arbeid med å sikre opptak og lagring av karbon i Viken, gjennom bl.a. skogbruk og forvaltning av myrområder.
- Sørge for at gods- og varetransporten er klima- og energieffektiv.
- Utvikle og ta i bruk nye teknologiske løsninger i transport og arealutvikling.
- Øke produksjonen og bruken av fornybar energi.
- Gjenbruke og vedlikeholde eksisterende infrastruktur og bygg.
- Kutte i utslipp og legge om energikildene gjennom krav til anskaffelser.

Innsatsområde 5 Helhetlig by- og stedsutvikling

I planleggingen av byer og tettsteder skal vi ta klima- og miljøhensyn og skape attraktive steder som fremmer helse, trivsel og tilhørighet. Areal- og mobilitetsutvikling er også en vesentlig bidragsyter for å utjevne levekårsforskjeller (jf. NOU 2020:16 *Levekår i byer*).

Transformasjon, fortetting med kvalitet og bevisst lokalisering av boliger, virksomheter og tjenester skal bidra til trygge, helsefremmende, attraktive og trafiksikre by- /tettstedsområder tilrettelagt for økt bruk av kollektiv, sykkel og gange. Vi skal bidra til å redusere transportbehov, klimagassutslipp, lokal luftforurensning og støy ved å utvikle kompakte byer og tettsteder rundt kollektivknutepunkt.

Vi skal bruke kunst, kultur og kulturminner, friluftsliv, idrett og frivillighet aktivt for å skape inkluderende, levende og trygge byer og tettsteder hvor stedets særpreg og identitet gir en historisk forankring og tilhørighet.

Beredskap og klimatilpasning skal vektlegges, og vi må planlegge og bygge ut byer og bygder på en måte som gjør dem rustet til å møte konsekvensene av klimaendringer og medfølgende naturfarer (skred, flom, springflo etc.). I planarbeidet må det vurderes hvordan blågrønne strukturer kan styrkes for bedre overvannshåndtering og hvordan vi best kan unngå å bygge ned åpne overflater.

Planen må sikre en helhetlig og sosial boligpolitikk som hindrer opphopning av levekårsutfordringer i enkelte områder, og ivareta at byutvikling sees i sammenheng med omkringliggende kommuner.

Tilrettelegging for en mer helhetlig bolig-, areal- og mobilitetsplanlegging er avhengig av et godt samarbeid mellom fylkeskommunen, andre offentlige myndigheter og private aktører. I tillegg er innbyggermedvirkning viktig for å sikre at vi bruker lokal kunnskap for å finne løsninger for utvikling av byer, tettsteder og distrikt. Det er nødvendig med variert bruk av virkemidler, bestemmelser og retningslinjer for ulike byer og steder i Viken.

Prinsipper og retningslinjer fra gjeldende regionale planer som samsvarer godt med mål fra regional planstrategi, og som det derfor bør bygges videre på:

- Satse på en flerkjernet by- og tettstedstruktur.
- Utvikle knutepunkter og drive god samlokalisering.
- Tilpasse samferdselstiltak til geografiske forhold.
- Satse på bypakker, byvekstavtaler og bygdemiljøpakker.
- Legge til rette for transporteffektivitet og ABC-prinsippet for lokalisering.
- Bruke parkeringspolitikk som viktig virkemiddel.
- Sørge for at transporten fremmer miljø og bidrar til økt bruk av kollektiv, sykkel og gange.
- Sikre at alle byer og tettsteder har god tilgang til grøntområder.

- Lokalisere handel, service, næring og kultur i sentrum.
- Utvikle varierte, attraktive og sentrumsnære boliger.
- Fortette i byer og tettsteder før nye arealer tas i bruk.

Temaer hvor vi trenger særlig omstilling for å nå utviklingsmålene

- Klimautslipp fra transport og bygg- og anleggsektor.
- Klimatilpasning og beredskap.
- Fortetting med kvalitet, mangfoldige bomiljøer og boligsosiale utfordringer.
- Helsefremmende faktorer for levekår i sosialt utsatte by- og tettstedsområder.
- Teknologi og digitalisering av mobilitet og informasjon.
- Arbeidsplasser, kultur og handel i by- og tettstedssentra.
- Miljøvennlig bymobilitet med økt tilrettelegging for gående og syklende.
- Aktivitets- og rekreasjonsområder i og ved byer og tettsteder.
- Attraktive distrikter med levende lokalsamfunn.
- Demografiske utfordringer.

Innsatsområde 6 Miljø, økosystem og biologisk mangfold

Planen skal sette oss i stand til å forvalte naturen slik at vi styrker det biologiske mangfoldet på land og i vann. Nedbygging og fragmentering av leveområder, forurensning fra næring, transport og aldrende vann- og avløpsnett utgjør trusler for miljøet.

For å sikre hensynet til natur og miljø skal vi drøfte bruk av langsiktige arealstrategier, tettstedsgrænse mellom bebygde områder og omlandet, samt regionale planbestemmelser og regionale planretningslinjer.

I planarbeidet blir det særskilt viktig å samordne planvirkemidler på ulike forvaltningsnivå. Det må derfor vektlegges å lage forutsigbare planretningslinjer for lokal arealplanlegging.

Arbeidet med den regionale planen må sees opp mot eksisterende plansamarbeid for å følge opp Vikens særskilte forvaltningsansvar for nasjonalt viktige og sårbare naturområder i fjellet og langs Oslofjorden.

Prinsipper og retningslinjer fra gjeldende regionale planer som samsvarer godt med mål fra regional planstrategi, og som det derfor bør bygges videre på:

- Bruke ABC-prinsippet for lokalisering av næring og bruk av regionale næringsområder.
- Avveie bruk av geologiske ressurser opp mot effekter på andre verdier, og bruk av overskuddsmasser som ressurs.
- Bevare sammenhengende grøntområder.
- Bærekraftig bruk og beskyttelse av vannressurser knyttet til kyst og vassdrag.
- Bærekraftig forvaltning av skog- og fjellområder.
- Fortette og videreutvikle etablerte områder for fritidsbebyggelse.

Temaer hvor vi trenger særlig omstilling for å nå utviklingsmålene

- Styrket kartlegging og forvaltning av det biologiske mangfoldet på land og i vann.
- Nedbygging og fragmentering av leveområder som følge av utbygging og aktivitet.

- Forurensning fra næring og transport, samt plast i havet og i vassdrag.
- Utbyggingspress i sårbare fjell- og kystområder.
- Bærekraftig masseforvaltning av geologiske ressurser.
- Vann- og avløpshåndtering som følge av aldrende infrastruktur og klimaendringer.

4.3 Regional plan for kompetanse og verdiskaping

4.3.1 Formålet med planen

Økt verdiskaping, utvikling av nye arbeidsplasser, et anstendig, mangfoldig og rettferdig arbeidsliv og utvikling av god og relevant kompetanse er avgjørende for å leve gode liv i Viken.

Tilgang til skole, utdanning og kompetanseutvikling vil øke mulighetene for innbyggerne til å bidra og delta i arbeids- og samfunnsliv. Kunnskap, kompetanse (og forretningsmodeller), innovasjon og utvikling av ny teknologi er viktige forutsetninger for økt verdiskaping, og utvikling av nye arbeidsplasser.

Regional plan for kompetanse og verdiskaping skal gi en felles forståelse for utfordringer, muligheter og utviklingsbehov. Den skal legge grunnlaget for strategisk samarbeid for å nå de fem langsiktige utviklingsmålene for Viken, og gi strategisk retning til å:

- **Skape flere arbeidsplasser og øke sysselsettingsgraden:** Vi trenger flere arbeidsplasser og økt sysselsettingsgrad i Viken. Veksten i arbeidsplasser må komme i både eksisterende og nye bransjer, og det er viktig å legge vekt på grønn omstilling.
- **Bærekraftig verdiskaping:** Verdiskaping er en forutsetning for å kunne opprettholde velferdssamfunnet og klare omstillingen til lavutslippssamfunnet.
- **Sikre at alle har nødvendig grunnkompetanse og mulighet for relevant kompetanseutvikling:** For å kunne delta i arbeids- og samfunnsliv er; relevant kompetanse og muligheten til å tilegne seg ny kunnskap og nye ferdigheter gjennom hele livet, en forutsetning. Det er viktig for mestring og for den enkeltes muligheter til å realisere egne evner og potensial. God og relevant kompetanse er en forutsetning for næringslivets konkurransekraft, innovasjons- og omstillingsdyktighet.
- **Øke kunnskapsproduksjonen og skape fremragende forsknings- og utviklingsmiljøer:** Sterke kunnskapsmiljøer er nødvendige for å utvikle og utnytte nye løsninger og muligheter, og for å styrke omstillingsdyktighet og høyne innovasjonsgraden.
- **Legge til rette for inkludering i arbeidslivet for alle innbyggere i Viken:** Arbeidslivet er en viktig arena for innbyggere til å delta i samfunnslivet, øke livskvaliteten og unngå utenforskap. Vi må ha et arbeidsliv hvor alle kan føle seg trygge og velkomne, som er fritt for diskriminering og rasisme, og der mangfold er en ressurs.

Planen må utnytte mangfoldet i vikensamfunnet og mulighetene som ligger i digitalisering, det grønne skifte, sirkulærøkonomi og bærekraftig verdiskaping. Vi må sørge for at alle får mulighet til å tilegne seg nødvendig og relevant kompetanse og utdanning. Utdanningssystemet, forsknings- og utviklingssektoren, frivilligheten og offentlige og private virksomheter i Viken må jobbe sammen for å lykkes.

Planen skal se kompetanse og verdiskaping i Viken i en internasjonal, nasjonal og regional sammenheng. Vi må legge til rette for gode samarbeidsløsninger med våre nabofylker og regioner, spesielt der vi har felles bo- og arbeidsmarkeder.

4.3.2 Plantemaer og innsatsområder

Innsatsområde 1: Livskvalitet, velferd og like muligheter

Planen skal bidra til å øke deltakelsen i arbeidslivet, øke kompetansen og utnytte ressursene i fylket. Planen skal bidra til å sikre utdanning for befolkningen. Gode overganger mellom utdanningsinstitusjonene og arbeidslivet, god sammenheng og gode samarbeidsstrukturer er avgjørende for å øke gjennomføringen i skoler og utdanningsinstitusjoner og øke sysselsettingen. For å lykkes med dette må det være god samordning mellom kommuner, fylket og stat, og gode koblinger mellom de ulike delene av utdanningssystemet.

Den regionale planen skal etablere og bygge videre på samarbeidsstrukturer mellom utdanningssektor, næringsliv og offentlig sektor, og bruke disse for å styrke skole og arbeidslivet som arena for læring, inkludering og integrering. Det er to hovedelementer for å øke gjennomføringen i skole og utdanning. Det ene er prinsippet om tilpasset opplæring og det andre er å hjelpe voksne innbyggere til å få seg utdanning og bli kvalifisert for arbeid.

Den regionale planen skal bidra til å sikre like muligheter for opplæring og kompetanseutvikling for alle i hele fylket, slik at alle innbyggere har forutsetninger for å bidra i samfunnsutviklingen og ta del i demokratiske prosesser. Tilgangen til god digital infrastruktur er en avgjørende faktor for et levende næringsliv i hele fylket, og er noe som kan bidra til at flere kan jobbe og gjennomføre utdanning nær der de bor.

Den regionale planen skal bidra til et anstendig og rettferdig arbeidsliv der trepartssamarbeidet ligger til grunn.

Temaer vi må bygge videre på og styrke:

- Et arbeidsliv og en utdanningssektor som er tilgjengelig for alle.
- God digital infrastruktur som bidrar til at flere kan jobbe og gjennomføre utdanning nær der de bor.
- God tilgang til offentlige og private tjenester og servicetilbud.
- Tilgang til utdanning og kompetanseutvikling bidrar til at flere kan gjennomføre utdanning nær der de bor.
- Arbeidslivet i hele fylket har god tilgang på relevant kompetanse.
- Trepartssamarbeidet, et godt organisert arbeidsliv og gode samarbeidsstrukturer mellom utdanningssektoren, næringslivet og offentlig sektor.
- Kunnskap og kompetanse om hva som skal til for å lykkes med omstillingen til et bærekraftig samfunn.
- Gode overganger gjennom hele utdanningsløpet – fra barnehage til høyere utdanning.
- God sammenheng mellom utdanningsløp og arbeidsliv og mulighet for fleksible overganger.

- En sterk entreprenørskapskultur og gode muligheter til å skape sin egen arbeidsplass.

Temaer hvor vi trenger særlig omstilling for å nå utviklingsmålene

- Gi flere mulighet til å gjennomføre relevant utdanning og tilegne seg den kompetansen de trenger for å delta i samfunns- og arbeidsliv, ta vare på egen helse og mestre eget liv.
- Sikre at flere ungdommer og voksne fullfører sine utdanningsløp og blir forberedt til arbeidsliv eller videre utdanning.
- Et mangfoldig arbeidsliv der arbeidsplassen er arena for inkludering og integrering.
- Utvikle gode systemer for å kartlegge arbeids- og næringslivets kompetansebehov.
- Tilrettelegge for livslang læring for å sikre at alle har mulighet til å oppdatere seg i takt med arbeidslivets endrede krav.

Innsatsområde 2: Bærekraftig og rettferdig økonomisk system

Planen skal bidra til en overgang fra en lineær økonomi, basert på forbruk og masseproduksjon og korte livsløp, til en sirkulær økonomi, hvor målet er å opprettholde verdien av produkter, materialer og ressurser så lenge som mulig ved å utnytte og gjenbruke ressursene mer effektivt.

Planen skal bidra til at det etableres nye arbeidsplasser i både eksisterende og nye virksomheter, knyttet til f.eks. digitalisering og det grønne skiftet. Dette forutsetter nye typer kompetanse og forretningsmodeller, men også innovasjon og utvikling av ny teknologi.

Det er store forskjeller i fylket. Det er demografiske forskjeller, forskjeller i bosettingsmønster, yrkestilknytning, næringsgrunnlag og næringsstruktur. Mangfoldet er en styrke det må bygges videre på, men i forskjellene ligger også store samfunnsmessige utfordringer knyttet til sosioøkonomiske forhold, utdanningsnivå, yrkesdeltakelse og yrkestilknytning. Planen skal legge til rette for at det skal være godt å leve og virke i hele fylket. Vi skal skape nye arbeidsplasser i hele regionen basert på kunnskapen om Vikens regionale fortrinn og ressurser. Et ledd i dette kan være at innvandrere med etablerer erfaring kan tilknyttes kompetansemiljøer for utvikling av nye arbeidsplasser. Vi skal styrke befolkningens kompetanse og utjevne ulikhetene knyttet til sysselsettingsgrad og utdanningsnivå i de forskjellige delene i fylket og mellom ulike deler av befolkningen.

Planen skal bidra til økt omstillingsevne i samfunnet. Dette forutsetter en god grunnkompetanse i befolkningen, tilgangen til gode, relevante og tilpassede kompetanseutviklingsmuligheter og sterke kunnskapsmiljøer. En tett kobling mellom forsknings-, utviklings- og innovasjonssektoren, næringslivet og det øvrige samfunnet er avgjørende. I tillegg må vi sikre god tilgang til god infrastruktur, både fysisk og digital og godt utbyggede offentlige tjenester og sterke sosiale og økonomiske strukturer.

Digitalisering er et mulighetsområde for høyere verdiskaping, for en grønn omstilling, innovasjon og entreprenørskap.

Planen skal bidra til økt forsknings- og innovasjonsevne i både privat og offentlig sektor. Forsknings- og innovasjonsevnen er avgjørende for å møte morgendagens utfordringer og muligheter, og å opprettholde og styrke konkurransekraften. Det er behov for å styrke det internasjonalt konkurransedyktige næringslivet og øke eksporten fra fylket.

Den regionale planen skal bidra til en bærekraftig verdiskaping i fylket og at verdiskapingen kommer flere til gode.

Temaer vi må bygge videre på og styrke:

- Godt samspill mellom næringsaktører, investorer, utdanningsinstitusjoner, forskningsmiljøer, næringsklynger og offentlige myndigheter.
- Kunnskap om lokale og regionale variasjoner i næringsstrukturen og arbeidsmarkedet. Vikens fremragende forsknings-, innovasjons og utviklingsmiljøer.
- God digital infrastruktur og bruk av data og digitale muligheter.

Temaer hvor vi trenger særlig omstilling for å nå utviklingsmålene

- Det grønne skiftet og omleggingen til sirkulærøkonomi og lavutslippssamfunnet.
- Økt verdiskaping og produktivitet.
- Redusere sosiale og økonomiske forskjeller, øke livskvaliteten og redusere utenforskapet.
- Etablere flere nye jobber og øke sysselsettingsgrad.
- Sikre tilgang til riktig og relevant kompetanse.
- En aldrende befolkning stiller nye krav til lokalsamfunnet, det lokale arbeidsmarkedet og velferdssystemet.
- Bedre forsknings- og innovasjonsevnen.
- Sterke næringsdrevne klynger og klyngeorganisasjoner i hele fylket.
- Styrke økosystemet for innovasjon og entreprenørskap og tilrettelegging for å etablere nye vekstbedrifter.
- Internasjonal konkurransekraft og økt eksport, fra flere bransjer.
- Redusere avhengigheten av importert arbeidskraft og en bedre balanse mellom etterspørsel og tilbud av arbeidskraft og redusere sårbarhet i arbeidsmarkedet.

Innsatsområde 3: Bærekraftig arealbruk, matproduksjon og ernæring

Planen skal bidra til å øke matproduksjonen i Viken, øke selvforsyningsgraden og gi en bærekraftig utnyttelse av naturressursene i fylket.

Økonomisk utvikling i Viken skal ikke gå på bekostning av viktige naturområder, drikkevannskilder eller dyrkbar mark. Bærekraftig utnyttelse av skogsområder, matjord og havområder skal sørge for at landbruk, skogbruk og akvakulturnæringer blir en viktig del av verdiskapingen i Viken.

Lokalisering av tjenester og arbeidsplasser skal bidra til å redusere transportbehovet og til å skape gode lokalsamfunn.

Det må utvikles mer bærekraftige systemer for produksjon, distribusjon og avfallshåndtering. Vi må redusere matsvinnet, og vi trenger en holdnings- og systemendring i bærekraftig retning for å endre denne situasjonen. Vi må utnytte potensialet for kortreiste matprodukter bedre enn i dag. Skog, sjø og vassdrag kan i større grad enn i dag brukes til produksjon av mat og dyrefor.

Arealbruk og ressursutnyttelse i sårbare områder (eksempelvis fjell- og kystområder) må avveies mot hensynet til bevaring av naturverdier og skje innenfor planetens tålegrenser.

Temaer vi må bygge videre på og styrke:

- Næringsmiddelproduksjonen i Viken er stor og viktig både for verdiskaping og selvforsyningsgrad, lokalt og nasjonalt.
- En bærekraftig utnyttelse av Vikens rike naturressurser skal gi verdiskaping og nye arbeidsplasser.

- Sterke produksjons-, foredlings- og distribusjonsstrukturer i fylket bør videreutvikles, og de fremragende kompetanse- og kunnskapsmiljøene styrkes og utnyttes.

Temaer hvor vi trenger særlig omstilling for å nå utviklingsmålene

- Øke selvforsyningsgraden gjennom økt produksjon og bedre ressursutnyttelse.
- Utnytte potensialet for kortreiste matprodukter bedre.
- Nyskaping, utvikling og kompetanseheving i hav- og landbruket.
- Redusere matsvinnet og utvikle mer bærekraftige systemer for produksjon, distribusjon og avfallshåndtering av mat.
- Sikre at lokalisering av arbeidsplasser, offentlige bygninger og næringsarealer ikke skjer på bekostning av matproduksjon, biologisk mangfold, friluftsområder og karbonlagring.
- Stanse nedbygging av dyrkbar mark og verdifulle natur og friluftsområder.
- Klimatilpasse matproduksjonssystemet og øke beredskapen som gjør Vikens matproduksjon mindre sårbar for kriser.
- Forsknings- og utviklingsmiljøene bør koples tettere til næringslivet for å legge til rette for nyskaping i jord- og skogbruket, og for å bidra til en omstilling til sirkulærøkonomi og bedre forvaltning av miljøet.
- Utvikle og gjennomføre forvaltningen og bruken av skog og skogsområder på en måte og med en hastighet som opprettholder det biologiske mangfoldet, produktiviteten og regenereringskapasiteten.
- Redusere behovet for å bygge ned arealer og redusere behovet for ny infrastruktur ved utvikling og bruk av nye teknologiske mobilitetsløsninger.

Innsatsområde 4: Redusert klimagassutslipp og energiomlegging

Planen skal bidra til at vi i (arbeidet med) kompetanseutvikling og verdiskaping vesentlig reduserer klimagassutslippene og sikrer energiomlegging basert på fornybare energikilder. Viken skal være et foregangsfylke for omstillingen til det grønne skiftet, og utvikling av sirkulærøkonomi. Planen må legge til rette for videreutvikling av det kunnskapsbaserte og nyskapende næringslivet i fylket, med virksomhetene og kunnskapsmiljøene som viktige pådrivere og aktører for å fremme en bærekraftig utvikling.

Planen må bidra til at nye digitale verktøy, tjenester og løsninger kan bidra til redusert transportbehov, samtidig som det gir muligheter for verdiskaping og nye arbeidsplasser.

Planen skal bidra til bedre utnyttelsen og øke den fleksible bruken av offentlige bygg, å redusere energibehovet i eksisterende bygningsmasse og til å bruke karbon-, energibesparende metoder ved nye bygge- og infrastrukturprosjekter. Vi bør prioritere gjenbruk og vedlikehold av bygg og infrastruktur fremfor å bygge nytt.

Temaer vi må bygge videre på og styrke:

- Samarbeid mellom kompetansemiljøer og kunnskapsbaserte og nyskapende næringsliv.
- Bærekraftig mobilitet for person- og godstransport.
- Verdikjeder som gir gode muligheter for å legge om til bærekraftig og klimagassredusert produksjon.

- Et sterkt og godt utdannings- og kompetansetilbud er en nøkkel for å gi samfunnets kompetanse om klima og klimatilpasning.

Temaer hvor vi trenger særlig omstilling for å nå utviklingsmålene

- Økt kunnskap og bevissthet om hvordan vi skal redusere klimagassutslipp.
- Redusere energiforbruket og behovet og legge om energibruken fra fossile til fornybare energikilder.
- Øke industriell og naturlig fangst og lagring av klimagasser.
- Omlegging til klima- og miljøvennlige energikilder i produksjon og transport.
- Redusere transportbehov og øke bruken av sykkel og gange gjennom riktig lokalisering av tjenester, arbeidsplasser og offentlige virksomheter og bruk av digitale verktøy, tjenester og løsninger.
- Redusere transportbehovet ved å etablere desentraliserte og fleksible utdanningstilbud innen høyere utdanning og høyere yrkesfaglig utdanning.
- Styrke overgang til en sirkulærøkonomi gjennom vedlikehold og gjenbruk og av bygg, byggematerialer og infrastruktur, der dette er mulig og forsvarlig.
- Ta i bruk nye karbon- og energisparende metoder ved utbyggingsprosjekter. Utnytte og sørge for fleksibel bruk av offentlige bygg.

Innsatsområde 5: Helhetlig by- og stedsutvikling

Planen skal bidra til kompakt by- og stedsutvikling ved å samle utdanningsinstitusjoner, arbeidsplasser, handel og tjenester, kultur og opplevelser i nærheten av hverandre. Viken skal ha levende by- og tettsteder som er preget av et mangfold av mennesker og aktiviteter. Planen skal bidra til en arealpolitikk som tar bevisst hensyn til næringsutvikling.

På mindre tettsteder er skolen ofte samlingspunktet i bygda, og i større byer og tettsteder er elever og studenter viktige for å gjøre sentrum mangfoldig og levende. Utdanningsinstitusjonene våre er også viktige kompetansearbeidsplasser og sosiale møteplasser.

Det er regionale forskjeller i demografiske forhold og økonomisk vekst i de ulike delene av fylket. Vi skal bygge på de styrkene regionene har, og gi gode rammer for innovasjon og et fremtidsrettet næringsliv. Kunst- og kulturnæringer er viktige for helhetlig by- og stedsutvikling i hele fylket.

Temaer vi må bygge videre på og styrke:

- En flerkjernet struktur med livskraftige små og store byer og tettsteder.
- En næringsutviklingspolitikk tilpasset til lokale forhold og fortrinn.
- ABC-prinsippet for lokalisering av næring og bruk av regionale næringsområder.
- Et varierte arbeidsmarkeder og utdanningstilbud i hele fylket.
- Attraktive byer og steder.
- Fleksibel utnyttelse og bruk av offentlige bygg (eksempelvis skoler, bibliotek og idrettsbygg).

Temaer hvor vi trenger særlig omstilling for å nå utviklingsmålene:

- Øke oppmerksomheten om klima, miljø og helse og økt kunnskap om fortetting med kvalitet innen offentlig forvaltning, eiendomsutvikling og byggenæringen.

- Styrke utdanningsinstitusjonenes, kompetanse- og utviklings-/innovasjonsmiljøenes rolle i by- og stedsutviklingen gjennom samlokalisering, sambruk og deltagelse i samfunnslivet.
- Byer og tettsteder som innovasjonskraft og «motor» for næringsutvikling.
- Tilstrekkelige og varierte næringsområder.
- Utvikle handels-, kultur- og opplevelsesnæringenes rolle i by- og stedsutvikling.
- Lokalisere arbeidsplasser, offentlige tjenester og servicetilbud på en måte som bygger opp under gode og attraktive byer og steder og ikke fører til økt transportbehov.
- Gjenbruk og vedlikehold av bygg og infrastruktur fremfor å bygge nytt.
- Øke kunnskapen om endringer i reisemønstre, arbeidsliv og flyttemønstre som følge av pandemi og teknologiutvikling.
- Utvikle og utnytte mulighetene i fleksible arbeidsplasser.
- Utvikle desentraliserte og fleksible utdanningsmuligheter.

Innsatsområde 6: Miljø, økosystem og biologisk mangfold

Planen skal bidra til en bærekraftig bruk av naturressursene og naturmiljøene. Befolkning, myndigheter og næringsliv må ha kompetanse til å drive bærekraftig forvaltning av ressursene. Planen må gi grunnlag for å kunne ta bærekraftige valg for næringsutvikling der ressursene skal utnyttes, samtidig som vi beskytter sårbare og ikke fornybare ressurser. Kunnskap om nærmiljø og globale sammenhenger må vektlegges i ressursforvaltningen, og vi må ha forsknings- og utviklingsmiljøer som kan utvikle ny kunnskap om Vikens natur og hvordan vi kan drive bærekraftig verdiskaping.

Temaer vi må bygge videre på og styrke:

- Videreutvikle kunnskapen om det biologiske mangfoldet og naturverdiene i Viken.
- Verne om viktig og sårbar natur og biologisk mangfold.

Temaer hvor vi trenger særlig omstilling for å nå utviklingsmålene

- Råvareutvinning, produksjon, distribusjon, forbruk og avfallshåndtering med minst mulig negativ effekt på økosystemer og naturmangfold lokalt og globalt.
- Det må utvikles nye næringer, arbeidsplasser og virksomheter innen sirkulærøkonomi og bærekraftig bruk av lokale naturressurser.
- Det er behov for næringsvirksomhet og forretningskonsepter som reduserer forbruk og avfallsmengder.
- Styrking av kompetansemiljøene for biologisk mangfold og naturbasert næring.
- Bygge kompetanse i befolkningen om biologisk mangfold, bærekraftig forbruk, og bruk av naturverdier, samt behov for, og konkretisering av, atferdsendringer.
- Kunnskap om bærekraftig bruk av naturmiljøer.
- Vi må sørge for bærekraftig masseforvaltning av geologiske ressurser.

4.4 Regionale planbestemmelser

Til regionale planer, som gir retningslinjer for arealbruk, kan fylkestinget vedta regionale planbestemmelser iht. PBL § 8-5. Disse skal ivareta nasjonale og /eller regionale verdier og interesser. Et slikt virkemiddel forhindrer at det foretas arealbruksendringer i strid med planen,

uten at dette vurderes særskilt. I de gjeldende regionale planene i Østfold, Akershus og Buskerud har vi i dag tre regionale planbestemmelser:

- Østfold: regionale planbestemmelser for lokalisering av handel, og for lokalisering av arbeids- og/eller besøksintensive virksomheter (Fylkesplan for Østfold rev. 2018).
- Akershus: regional planbestemmelse om lokalisering av handelsvirksomheter i sentrumsområder (Regional plan for handel, service og senterstruktur 2018/2020).

Regionale planbestemmelser har virkning for et tidsrom på inntil 10 år med mulig forlengelse på 5 år. Ved bruk av regional planbestemmelse i regional plan vil tiltak som omfattes av planbestemmelsen krever særskilt søknad om samtykke.

Fra arbeidet med evaluering av PBL (2018) oppfordres fylkeskommunene til å ta i bruk regional planbestemmelse for flere temaer enn kjøpesenterproblematikk. I arbeidet med de tre regionale planene skal det vurderes om slike bestemmelser skal innføres, som del av en mer regionalt samordnet tilnærming til samfunnsutfordringene. I planarbeidet skal det derfor tas stilling til om nasjonale føringer og særlig viktig regional politikk skal forsterkes gjennom egne regionale planbestemmelser. Aktuell geografi og tematikk for avgrensning av eventuelle regionale planbestemmelser er viktig del av selve planarbeidet, og er derfor ikke entydig avgrenset i planprogrammet. Bruken av et så tydelig virkemiddel kan eksempelvis bidra til å styrke arbeidet med bærekraftig by- og tettstedsutvikling, strandsonopolitikk eller klima og miljø.

Bruk av regional planbestemmelse er et sterkt styrende juridisk virkemiddel. Dette virkemidlet skal avveies mot en innretning i de regionale planene som i større grad legger vekt på retningslinjer, faglige råd og samarbeid for å finne omforente løsninger.

5 Tverrgående temaer

Regional planstrategi fastslår at samarbeid, klima og miljø, og folkehelse skal være tverrgående temaer og omtales i alle de tre regionale planene. Hensikten er å:

- Styrke forståelsen for sammenhenger.
- Motvirke silotankegangen i dagens politikkområder.
- Skape synergier og utløse merverdi.
- Redusere risiko for målkonflikter og at temaer og perspektiver utelates.

Dette betyr at de tverrgående temaene skal være en integrert del av det løpende arbeidet med alle de tre regionale planene. De tverrgående temaene må ses i sammenheng og de må balanseres mot hverandre. Stikkord vil blant annet være: god informasjonsflyt, samhandlingsarenaer, forslag til håndtering av målkonflikter og god faglig forankring. Det overordnede målet for arbeidet med tverrgående temaer er å bidra til å nå de fem langsiktige utviklingsmålene for Viken. Det betyr at arbeidet med de tverrgående temaene må ha et bredt perspektiv og få like stor oppmerksomhet i alle tre planer. Vi må heve blikket ut over et begrenset faglig perspektiv.

5.1 Samarbeid

«Sammen skaper vi Viken» er ett av de fem langsiktige utviklingsmålene for Viken. Målet understreker betydningen av at vi videreutvikler sterk kultur for samarbeid i alt vi gjør, og for å nå de øvrige målene vi har satt oss. Det betyr også at vi må fortsette å utvikle sterke og forpliktende partnerskap hvor offentlige aktører, næringsliv, frivillighet og enkeltmennesker deltar. Dette følger opp FNs bærekraftsmål 17 «samarbeid for å nå målene».

Lokale, nasjonale og regionale samfunnsaktører må arbeide sammen for å løse komplekse og sammensatte samfunnsutfordringer. Regionalt planarbeid er en arena for å avdekke, prioritere og finne løsninger på samfunnsutfordringene. Det regionale planarbeidet skal gi innbyggerne mulighet til å engasjere seg, delta og bidra i dette arbeidet.

I arbeidet med de tre regionale planene skal vi:

- Fra start av utvikle de tre planene i et samarbeid mellom parter med ulike roller og ansvar for samfunnsutviklingen, og med deltagelse på tvers av geografi, fag, interesseområder og forvaltningsnivåer. Når partene deler sin kunnskap og kompetanse, styrkes forutsetningene for felles helhetlige og tverrfaglige løsninger som kan omsettes i handling.
- Legge til rette planarbeidet slik at vi kan følge opp planene med handling. Vi må vurdere å bruke forpliktende avtaler for å utnytte virkemidler, ressurser og roller på en koordinert og helhetlig måte når vi følger opp de regionale planene.
- Sørge for at planleggingen er partnerskapsbasert. I planarbeidet skal vi avklare hvilke forpliktende samarbeidsstrukturer vi skal videreføre, og om det er behov for å etablere nye.
- Sørge for at medvirkning spiller en viktig rolle ved utarbeidelsen og oppfølgingen. Det er i denne sammenheng viktig å vurdere etablerte samarbeid fra de tre tidligere fylkene, både med tilgrensede fylker og over landegrensene. Medvirkningsarbeidet er nærmere beskrevet i kapittel 6.3.
- Utvikle modeller og verktøy for samarbeid, samarbeidsstrukturer og egnede arbeidsmåter som fremmer samarbeid og partnerskap.

Modeller og verktøy for samarbeid

I kapittel 3 har vi beskrevet modeller og rammeverk som skal bidra til helhetlige løsninger for sammensatte bærekraftsutfordringer. Disse vil være nyttige også i arbeidet med tverrgående samarbeid. Fylkeskommunen har videre tatt initiativ til å utvikle verktøy for dialog, samarbeid og helhetlig virkemiddelbruk. Vi kan videreutvikle og ta i bruk dialogverktøyet når vi utarbeider de regionale planene, i medvirkningsprosesser og i arbeidsverksteder.

5.2 Klima og miljø

De fem langsiktige utviklingsmålene for Viken og de seks innsatsområdene for bærekraftig utvikling gir tydelig retning for innsats på klima- og miljøområdet.

I 2030 skal hensynet til naturen og planetens tålegrense være grunnleggende for samfunnsutvikling i Viken. Viken skal bli et bærekraftig og klimasmart lavutslippssamfunn, som har god kunnskap om våre

økosystemer, og som tar vare på det biologiske mangfoldet, naturområdene, karbonbindende areal og matjord i Viken.

I lavutslippssamfunnet er det ingen fossile utslipp, og det slippes ikke ut mer klimagasser enn det som tas opp i jord og skog. Utslippene skal kuttes med minst 80 prosent innen år 2030⁵. Dette er en formidabel oppgave. En overgang til lavutslippssamfunnet innebærer utslippsreduksjon i alle deler av Viken, og at vikensamfunnet gjør en innsats for å redusere klimagasser også utenfor Viken. Reduksjon av forbruk og å utnytte ressursene mer klimavennlig, vil stå sentralt.

Tap av naturmangfold er en av de største globale utfordringene verden står overfor. I Vikens områder rundt Oslofjorden finner vi de mest artsrike landarealene i Norge. Omtrent 80 prosent av Norges landlevende arter er representert her. Samtidig er disse områdene tett befolket og bebygde. Dette fører til arealkonflikter mellom naturverdier på den ene siden, og utbygging og bruk på den andre siden. Fjell og høyfjellsområdene i Viken utgjør også et viktig grunnlag for biologisk mangfold. Forurensning, overhøsting, fremmede arter og klimaendringer gir også tap av naturmangfold, både på land og i vann. Klimaendringer blir en økende trussel mot naturmangfoldet i årene som kommer.

Det å se summen av mange små tiltak i sammenheng, er en nøkkelfaktor for å bevare naturmangfoldet. Viken skal øke innsatsen for å ivareta, restaurere og øke naturmangfoldet som både dagens og fremtidige generasjoner er avhengige av. Dette stiller krav til vern og bærekraftig forvaltning av naturressursene.

For å nå utviklingsmålene, må samfunnet forholde seg til at klimaet er i endring, både regionalt og globalt. Klimaendringene vil føre til mer kraftig nedbør, økte problemer med overvann, endringer i flomforhold og flomstørrelser, jordskred og flomskred, havnivåstigning og stormflo. I tillegg til naturfarene, kan klimaendringene også føre til nye sykdommer og at også artsmangfoldet endres.

Klimaendringene de nærmeste tiårene vil påvirke alle sektorer og vil innebære både nye trusler og nye muligheter. For at truslene skal kunne håndteres, gjennom både forebygging, forberedelser og god krisehåndtering, er det viktig at alle planprosessene baserer seg på kunnskap om hvordan plantemaene blir berørt av klimaendringene. På samme måte må man i planarbeidet ha kunnskap om hvilke positive muligheter som ligger i klimaendringene, som for eksempel nye næringsmuligheter. Dette blir avgjørende for å kunne utvikle gode løsninger og tiltak. Gjennom de tre regionale planene skal det etableres et helhetlig arbeid for å vurdere klimarisiko. Klimarisiko er et relativt nytt begrep, som kan deles inn i fysisk risiko, overgangsrisiko og grenseoverskridende risiko⁶.

I arbeidet med de tre regionale planene skal vi:

- Vurdere hvordan klimagassutslippene (direkte og indirekteutslipp) i Viken kan reduseres, og hvordan sirkulærøkonomi, redusert forbruk, energibruk og karbonlagring kan brukes som virkemiddel for å nå de langsiktige utviklingsmålene.

⁵ målt fra referanseåret 2016, regional planstrategi 8.4.1 mål a

⁶ Miljødirektoratets rapport *Klimarisiko i kommunene (2021)*. *Fysisk risiko* inkluderer risiko for akutte hendelser som ekstremvær og kroniske endringer, som endrede temperaturer. Forebygging og beredskap for dette er i stor grad forankret i Meld. St. 33 (2012-2013) Klimatilpasning i Norge, og i statlige planretningslinjer for klima- og energiplanlegging og klimatilpasning. *Overgangsrisiko* handler om følger av klimapolitikk, teknologisk utvikling og endret atferd i overgangen til nullutslippssamfunnet. Omstilling på grunn av klimaendringer kan påvirke offentlige og private investeringer, og kan få ulike konsekvenser i ulike samfunnssektorer.

Grenseoverskridende klimarisiko handler om konsekvenser av klimaendringer utenfor landets grenser, for eksempel hvordan klimaendringer i andre land får konsekvenser for næringslivet i Norge.

- Fremme overgangen til et lavutslippsamfunn som ikke øker sosial ulikhet.
- Sørge for grønn omstilling, nyskaping og teknologiutvikling i det grønne skiftet.
- I utarbeidelsen av planene må det vurderes hvordan sårbare naturmiljøer kan sikres.
- Innarbeide kunnskap om miljøtilstand og bruke denne systematisk gjennom planarbeidet.
- Fremme en bærekraftig forvaltning av naturverdier og naturressurser både fornybare og ikke-fornybare. Belyse og vurdere ulike hensyn, verdier og konsekvenser opp mot hverandre.
- Etablere et felles kunnskapsgrunnlag om hvordan vikensamfunnet kan forholde seg til klimatilpasning og klimarisiko.
- Benytte eksisterende kunnskap om klimatilpasning og klimarisiko i arbeidet med strategier og tiltak i de tre planene, slik at disse tar hensyn til klimaendringene.

5.3 Folkehelse

Folkehelsearbeid er sektorovergripende og omfatter tiltak i mange samfunnssektorer. Folkehelsearbeid og folkehelseloven bygger på fem sentrale prinsipper: 1) utjevne sosiale helseforskjeller, 2) «helse i alt vi gjør», 3) bærekraftig utvikling, 4) føre-var og 5) medvirkning.

Å fremme befolkningens helse, motvirke sosiale forskjeller, stille krav til universell utforming og legge til rette for gode oppvekst- og levekår, er tydelig definerte oppgaver i plan- og bygningsloven. Det er en menneskerettslig forpliktelse å arbeide for at alle kan ha god helse og livskvalitet. Samtidig har dette en stor egenverdi for den enkelte.

De fem langsiktige utviklingsmålene for Viken og de seks innsatsområdene for bærekraftig utvikling, gir sammen og hver for seg tydelig retning for innsats på folkehelseområdet.

Alle må sikres mulighet til å leve verdige, meningsfulle liv, oppleve tillit og tilhørighet og kunne delta og medvirke til å utvikle Viken. Sammen skal vi skape attraktive og levende lokalsamfunn med et rikt og mangfoldig nærings-, kultur- og foreningsliv i hele fylket. Vi skal legge vekt på å sikre alle tilgang til utdanning og arbeid i tråd med egne evner, slik at alle oppnår mestringsfølelse og god livskvalitet. For å lykkes må vi vektlegge miljø- og helsefremmende elementer i stedsutviklingen, fortette med kvalitet, utvikle gode bo- og oppvekstmiljø som fremmer mangfold og sikre alle muligheten for å nyte natur, møtes og være aktive. Hensynet til naturen og planetens tålegrense skal være førende for arbeidet, og skal bidra til å sikre gode levekår og et godt livsgrunnlag for dagens og morgendagens innbyggere.

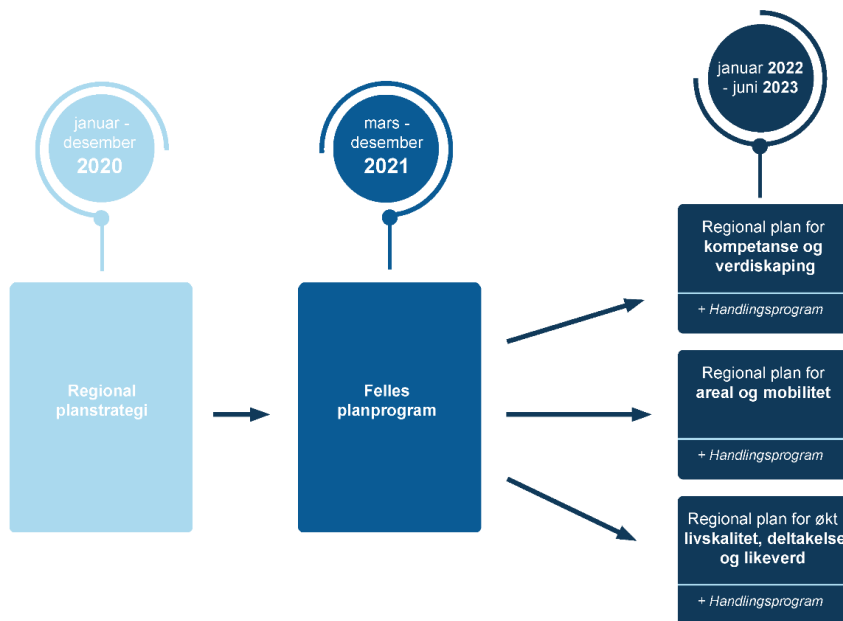
Viken skal være bra for folk. Vi skal vektlegge folkehelsearbeidet og ha oppmerksomhet på universelle tiltak og innsats på befolkningsnivå som fremmer helse, trivsel og gode sosiale og miljømessige forhold. Folkehelsearbeidet skal bidra til å forebygge psykisk og somatisk sykdom, skade og lidelse.

I arbeidet med de tre regionale planene skal vi:

- Fremme livskvalitet, helse og gode levekår for alle.
- Skape en mer helsefremmende og utjevnende samfunnsutvikling.
- Sikre like muligheter for alle til å leve gode liv, delta og føle tilhørighet.
- Bidra til å bygge kapasitet, kultur og kompetanse i folkehelsearbeidet gjennom helhetlig virkemiddelbruk, felles innsats og samarbeid på tvers.
- Jobbe kunnskapsbasert og systematisk og sikre erfaringsdeling og kunnskapsbasert tiltaksutvikling.

- Samarbeide på tvers av sektorer i planprosessen og utvikle helhetlige tiltak for å løse folkehelseutfordringer.

6 Planprosessen

6.1 Organisering – tre prosjekter under ett program

Programorganisering

Den regionale planprosessen, fra planprogram til regionale planer med handlingsprogram, organiseres som ett program. Hensikten med programorganisering er at prosessen og resultatene av planarbeidet ses i sammenheng, at prioriteringer blir gjort på bakgrunn av helhetlige vurderinger, og at det blir tydelige roller og ansvarsfordeling underveis i prosessen. Denne helhetlige tilnærmingen er i tråd med hvordan FN anbefaler at det skal jobbes med bærekraftsmålene og med føringene i regional planstrategi.

Programmet ledes av et programstyre. Programstyret består av ti medlemmer fra sentrale utviklingsaktører i fylket, samt fylkesrådsleder og fylkesråd for plan, klima og miljø. Fylkesrådsleder leder programstyret.

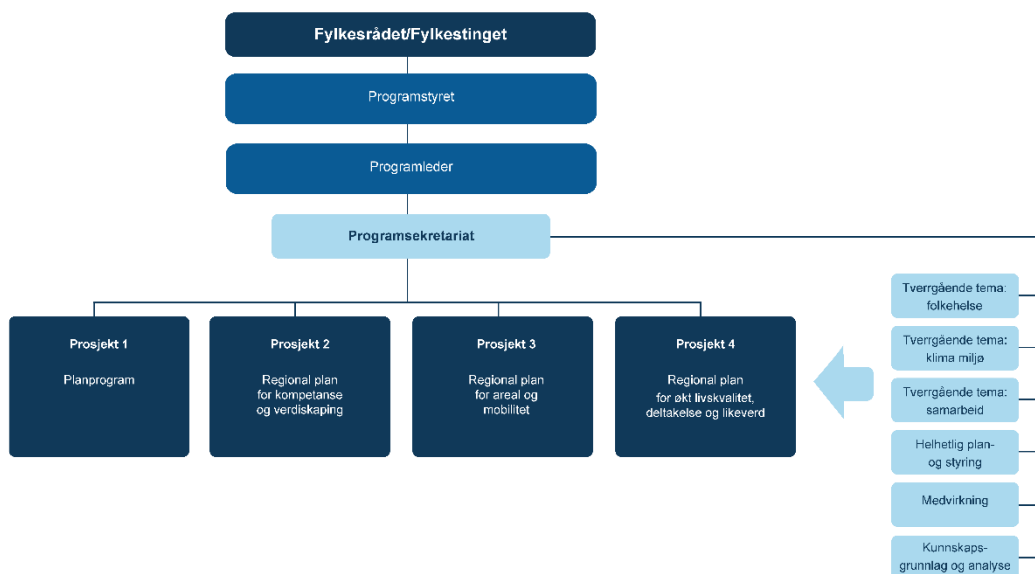
Regional planmyndighet ligger til fylkestinget, og til fylkesrådet etter gitte delegasjoner.

Prosjekt for hver regionale plan

Arbeidet med å utvikle de regionale planene organiseres som tre prosjekter under programmet. For å styrke eierskapet til de regionale planene, vil aktører fra vikensamfunnet inviteres inn i de styrende organene for prosjektene. Hver plan vil ha et eget prosjektstyre med representanter fra vikensamfunnet. Utover prosjektstyrene er medvirkningsopplegget som beskrives i kapittel 6.3 sentralt for å sikre forankring og eierskap i vikensamfunnet. Hvert prosjekt består av en prosjektleder og en tverrfaglig prosjektgruppe fra Viken fylkeskommune. Hvert prosjekt skal ha et selvstendig ansvar for å følge opp og gjennomføre aktiviteter i henhold til den overordnede fremdriftsplanen. Det er behov for å detaljere prosjektgruppenes oppdrag nærmere. Det skjer i prosjektenes forberedende fase (se 6.2 frister og fremdrift). Oppstartmeldingen for planarbeidet vil gi informasjon om hvilke aktiviteter som vil finne sted i forberedende fase høsten 2021.

Koordinering mellom prosjektene

Felles aktiviteter, prosesser, avklaringer og strategiske retningsvalg på tvers av prosjektene skal ivaretas av programorganiseringen (programsekretariat, programledelse og programstyre). Dette innebærer blant annet utvikling av felles metodikk, å synliggjøre og avklare avhengigheter og avgrensninger mellom planene, håndtering av målkonflikter og ivaretagelsen av tverrgående temaer.

Figur: Organisering av planarbeidet som ett program

6.2 Faseplan – frister og fremdrift

De tre regionale planene skal ha felles oppstart i januar 2022 og vedtas samtidig i juni 2023. Framdriften i planarbeidet deles inn i tre faser.

Forberedende fase: Foregår andre halvår 2021, og skal legge til rette for oppstart av planarbeidet i januar 2022.

Planfasen: Utarbeidelse av de tre regionale planene med tilhørende handlingsprogram. I denne fasen skal vikensamfunnet involveres aktivt, det skal innhentes kunnskap, vurderes ulike alternativer for planarbeidet, samt gjennomføres konsekvensutredninger og virkemiddelanalyser. Resultatet skal bli høringsutkast til tre regionale planer med fremleggelse i januar 2023.

Beslutningsfasen: Forslag til de tre regionale planene med tilhørende handlingsprogram legges ut på høring i midten av januar 2023, med mål om endelig vedtak i fylkestinget i juni samme år.

	Utarbeidelse av regionale planer																							
	2021				2022												2023							
	SEPT	OKT	NOV	DES	JAN	FEB	MAR	APR	MAI	JUN	JUL	AUG	SEP	OKT	NOV	DES	JAN	FEB	MAR	APR	MAI	JUN		
Høring av planprogram																								
Behandling																								
Vedtak planprogram				16. des																				
Forberedende fase																								
Kunnskapsinnhenting og kompetanseutvikling																								
Forberede prosess og oppstart																								
Tidlig involvering av vikensamfunnet																								
Planfase																								
Oppstart prosjektstyrer																								
Kunnskapsinnhenting og analyse																								
Avklaring av mål og prioriteringer																								
Alternativvurderinger																								
Medvirkningsaktiviteter																								
Vurdering av virkemidler og differensiering																								
Konsekvensutredninger																								
Utarbeide handlingsprogram til for regional plan																								
Beslutningsfase																								
Høringsperiode (7 uker)																								
Behandling																								
Vedtak av regionale planer																								

Tabell: Overordnet fremdriftsplan for planprosessen – inndelt etter faser

6.3 Medvirkningsopplegg – deltakere og metoder

For å utarbeide relevante og godt forankrede planer, må det sørges for god og reell medvirkning som både mobiliserer og engasjerer aktører og innbyggere over hele Viken. Målet er at alle involverte aktører skal få et eierskap til arbeidet. Offentlige myndigheter, representanter for næringsliv og arbeidstakere, forsknings- og utdanningsinstitusjonene våre, frivillige organisasjoner og representanter for spesielle grupper, må få komme til ordet og prege arbeidet.

Det er store forskjeller i Viken – både med tanke på levekår, befolkningsutvikling og næringsliv. Det må derfor legges til rette for en medvirkningsprosess som belyser problemstillinger fra forskjellige ståsteder. På den måten kan vi få bedre forståelse av lokale og delregionale utfordringer og muligheter. Disse forskjellige perspektivene er også viktig som grunnlag for å kunne identifisere og håndtere målkonflikter som må løses i planarbeidet.

Prinsipper og metoder for medvirkning

Det har gjennom innspill til arbeidet med planprogrammet blitt fremmet ønsker om felles prinsipper og metode for medvirkning i arbeidet med de tre regionale planene. På bakgrunn av disse innspillene skal det i løpet av høsten 2021 arbeides med å konkretisere prinsipper og metodikk.

Temabasert medvirkning

Arbeidet med planprogrammet har tydeliggjort et behov for en mer temabasert tilnærming til medvirkning, der ulike typer aktører i fellesskap drøfter sentrale utfordringer innen viktige temaområder. Slike temaer kan for eksempel være frafall i videregående opplæring, grønn omstilling av næringslivet, universell utforming eller bevaring av grønt- og friluftsområder nær der folk bor. En slik tilnærming gjør at vi kan løse sammensatte utfordringer på en helhetlig og samordnet måte, med mulighet for å belyse hvordan tiltak gjensidig kan styrke hverandre og hvor det kan oppstå målkonflikter.

Innbyggermedvirkning

Det er spesielt viktig å sikre at de som hverken har innsigelsesmyndighet, stor påvirkningskraft mot offentlige myndigheter eller besitter andre sterke virkemidler, kan delta i planleggingen. Viken fylkeskommune har derfor et særskilt ansvar for å løfte frem synspunktene til mangfoldet av samfunnsgrupper. For å senke terskelen for engasjement vil det være et viktig prinsipp for medvirkningsarbeidet at innbyggermedvirkningen skjer på innbyggernes premisser – og i så stor grad som mulig på «deres arenaer».

Barn og unges medvirkning er forankret både gjennom barnekonvensjonens artikkel 12 som stadfester barns rett til å si sin mening i alle saker som vedrører dem, og i plan- og bygningsloven, hvor det understrekes et særlig ansvar for å tilrettelegge for aktiv medvirkning fra grupper som krever spesiell tilrettelegging, herunder barn og unge. Viken fylkeskommune tar dette mandatet på alvor ved å tilpasse medvirkningsarbeidet til barn og unges interesser og ved å gjøre nødvendige tilpasninger i måten vi involverer dem på.

Det skal etableres ressursgrupper for henholdsvis ungdom og aktører fra frivilligheten, samt en innbyggergruppe. Ressursgruppene vil, sammen med fylkeskommunens eldreråd, ungdomsråd, flerkulturelt råd og råd for mennesker med funksjonsnedsettelse, gi verdifull innsikt om utfordringer og muligheter for noen av de «tause stemmene» i samfunnet.

Medvirkning av kommuner og statlige aktører

Regional plan skal legges til grunn for regionale organers virksomhet og for kommunal og statlig planlegging og virksomhet i regionen. Alle offentlige organ har derfor rett og plikt til å delta i planleggingen når den berører deres sakfelt eller deres egne planer og vedtak.

De offentlige myndigheters deltakelse i det regionale planarbeidet er avgjørende. Disse har hver for seg ansvar for tjenester og strategisk arbeid med stor betydning for innbyggerne i Viken. De må delta aktivt i det regionale planarbeidet med god rolleforståelse og evne til å se eget ansvarsområde i en regional helhet.

Statsetatene må se deltakelse i det regionale planarbeidet som et viktig virkemiddel i egen oppdragsløsning. De må aktivt følge opp Stortingets intensjon i regionreformen om økt statlig deltakelse for mer forpliktende regional planlegging. Gjennom medvirkningsarenaene som etableres må statsetatene bidra med kunnskapsgrunnlag og formidling av sentrale nasjonale faglige føringer.

Kommunen er en stor tjenesteyter og selv planmyndighet gjennom kommuneplanarbeidet. Dette stiller kommunene i en særstilling i disse regionale planprosessene. Kommunene må se deltakelsen som en integrert del av eget strategisk arbeid for en god samfunnsutvikling – et arbeid hvor stat, region og kommuner må jobbe sammen for å lykkes. Problemstillinger som er sentrale i kommunens utviklingsarbeid, og som har regionale aspekter, må drøftes og avveies i planprosessene.

Kommuner som har gode løsninger og strategiske grep i tråd med de regionale utviklingsmålene, bør dele dette i det regionale arbeidet. Det bør være et mål å bruke kommunenes fagkompetanse, lokalkunnskap, utredninger og strategier aktivt i utarbeidelsen av planene. Kommunene inviteres også i politisk medvirkning og drøfting av mål og veivalg. Dette vil skje gjennom medvirkning fra hver enkelt kommune, samt i dialog med kommuneregionene. En viktig hensikt med kommunenes medvirkning er å bidra til god forankring av strategier hvor kommunene selv er sentrale i gjennomføringen.

7 Forholdet til våre naboer

Viken har arvet 34 regionale planer fra de gamle fylkene. De tre nye regionale planene skal bygge på og erstatte 26 av dagens regionale planer, hvorav to eksisterende regionale planer som er utarbeidet og inngått med nabofylker og kommuner.

Våre naboer påvirker utviklingen i Viken og vår mulighet til å nå de langsiktige utviklingsmålene. På samme måte påvirker valgene vi tar i Viken utviklingen i våre nabofylker, regioner og kommuner. Den gjensidige avhengigheten og fellesskapet med våre naboer, skal ligge til grunn når vi utarbeider de regionale planene.

De nye regionale planene skal utarbeides på en slik måte at de ikke setter etablerte samarbeid og avtaler i spill.

Vi må bygge videre på eksisterende samarbeidsstrukturer og partnerskap med tilgrensende fylker, regioner, kommuner og andre samarbeidspartnere også internasjonalt, og utvikle nye der det er behov for å supplere. I planprosessen skal vi avklare hvordan vi skal videreføre de etablerte samarbeidene.

7.1 Internasjonalt

FNs bærekraftsmål er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030. Når Viken legger disse til grunn for vår samfunnsplanlegging, løfter vi samtidig våre regionale utfordringer og muligheter opp i et globalt perspektiv. I planarbeidet må vi ta inn over oss hvordan våre valg påvirker verdenssamfunnets bærekraft. Vi må hente inn ny kunnskap og nye ideer fra den globale diskursen samtidig som vi deler dette med andre.

Viken, med våre bedrifter, kommuner, kunnskapsmiljøer og sivilsamfunn, er en attraktiv samarbeidspartner for andre regioner og organisasjoner i Europa og verden. Internasjonalt samarbeid kan være et godt virkemiddel for å få nye perspektiver, og for å finne løsninger sammen med andre som deler våre utfordringer. Dette kan også utløse midler til utviklingsarbeid. Vi vil derfor vurdere å ta inn internasjonalt arbeid på faglig og politisk nivå i planene og planenes handlingsprogrammer.

8 Kunnskaps- og utredningsbehov

8.1 Konsekvensutredning

§ 4-2 i plan- og bygningsloven sier at i regionale planer med retningslinjer eller rammer for framtidig utbygging, skal planbeskrivelsen gi en særskilt vurdering og beskrivelse av planens virkninger for miljø og samfunn. Dette kalles en konsekvensutredning (KU).

De regionale planenes helhetlige tilnærming vil kreve at det blir gjennomført en overordnet konsekvensutredning av alle de tre regionale planene samlet. En slik utredning må ta utgangspunkt i FNs bærekraftsmål og planetens tålegrense. Det finnes ikke noe eksisterende metodikk for en slik type konsekvensutredning, og høsten 2021 starter fylkeskommunen et utviklingsarbeid med mål om å finne gode løsninger for dette. De siste årene har også andre typer konsekvensutredningsmetodikk blitt utviklet f.eks. helsekonsekvensutredninger.

8.2 Overordnet utredningsbehov

Planarbeidet skal være kunnskapsbasert og vi har med oss mye kunnskap fra de tidligere fylkene. Det er behov for å supplere deler av kunnskapsgrunnlaget innen overordnede temaer vi trenger oppdatert kunnskap om for å kunne utarbeide de tre regionale planene, og for å kunne gjennomføre en konsekvensutredning i tråd med bærekraftsmålene.

Tabellene under viser aktuelle overordnede utredningstemaer og sentrale problemstillinger for de nye regionale planene, samt en beskrivelse av eksisterende kunnskapsgrunnlag og overordnet kunnskaps- og utredningsbehov.

Tabellene tar utgangspunkt i formålsbeskrivelsene for alle de tre nye regionale planene i Viken og er inndelt etter de seks innsatsområdene. De viser hva vi skal vurdere/utrede under noen brede, generelle temaer, for å se om det er overlapp og felles hull i kunnskapsgrunnlagene.

I kolonnen til venstre angis sentrale problemstillinger knyttet til en samlet konsekvensutredning for alle de tre regionale planene. Den midterste kolonnen angir eksempler på eksisterende kunnskapsgrunnlag og nasjonale databaser som kan benyttes ved vurdering av konsekvenser for miljø og samfunn. Kolonnen til høyre viser behovet for oppdateringer og supplering av eksisterende kunnskap om Viken på overordnet nivå.

Innsatsområde 1: Livskvalitet, velferd og like muligheter

Utredningstemaer, sentrale problemstillinger	Eksisterende kunnskapskilder og databaser	Behov for oppdateringer, suppleringer av eksisterende kunnskap på overordnet nivå
<p>Folkehelse, ulike befolkningsgruppers livskvalitet og levekår</p> <p>Konsekvenser for folkehelse og for ulike befolkningsgruppers levekår. Må også sees i sammenheng med sosial bærekraft og helsefremmende</p>	<ul style="list-style-type: none"> Folkehelseoversikter (FHUS Viken) Statistisk sentralbyrå Kunnskapsgrunnlag integrering (Vi i Viken 1/2021) 	<p>Egne tilgjengelighetsanalyser.</p> <p>Oppsummeringer av kunnskap om eldre og barns reisevaner og preferanser.</p> <p>Temakart.</p>

nærmiljøfaktorer, transport/mobilitet, blågrønne strukturer og økosystemtjenester.	<ul style="list-style-type: none"> DIFIs innbyggerundersøkelse 2021 	
<p>Transport og mobilitet</p> <p>De regionale planenes virkning på mobilitet, transportbehov, fremkommelighet og reisemiddelfordeling. Fordelingsvirkninger på ulike deler av befolkningen (geografi, alder og kjønn) og sosioøkonomiske grupper. Må ses i sammenheng med folkehelse, ulike befolkningsgruppers levekår.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Den nasjonale reisevaneundersøkelsen (RVU) – analyser av reisevaner i Viken Prosam Tiltakskatalog for transport og miljø - www.tiltak.no 	<p>Dybdestudier RVU, tilgjengelighetsanalyser.</p> <p>Temakart.</p> <p>Oppsummeringer av kunnskap om eldre og barns reisevaner og preferanser.</p> <p>Mobilitetsregnskap for Viken.</p>

Innsatsområde 2: Bærekraftig økonomisk system

Utredningstemaer, sentrale problemstillinger	Eksisterende kunnskapskilder og databaser	Behov for oppdateringer, suppleringer av eksisterende kunnskap på overordnet nivå
<p>Lokalisering av besøksrettet virksomhet</p> <p>Hvorvidt de regionale planene bidrar til tydelige avveininger mellom vekst og vern, særlig knyttet til lokalisering av ny arealkrevende og besøksrettet virksomhet (bolig, næring og fysisk og sosial infrastruktur).</p>	<ul style="list-style-type: none"> Beregning av mangel på arbeidskraft i regionale kompetansekluser i Viken – metodenotat (2018) Kunnskapsgrunnlag regional plan for kompetanse Akershus (2018) NHO kompetansebarometer (årlig) NAV Bedriftsundersøkelse (årlig) 	<p>Scenarier for framtidens kompetansebehov Østfold.</p> <p>Markedsmuligheter for reiseliv og fritidsboligutvikling (oppfølging av regional plan for areal og transport Buskerud).</p> <p>Regionale analyser</p> <p>Temakart.</p>

Innsatsområde 3: Bærekraftig arealbruk, matproduksjon og ernæring

Utredningstemaer, sentrale problemstillinger	Eksisterende kunnskapskilder og databaser	Behov for oppdateringer, suppleringer av eksisterende kunnskap på overordnet nivå
--	---	---

<p>Ressursforvaltning, bærekraftig produksjon og forbruk</p> <p>De regionale planenes konsekvenser for masseforvaltning, gjenbruk av materialressurser, avfallsproduksjon</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Statistisk sentralbyrå (avfallsregnskap, materialgjenvinning) 	<p>Økologisk fotavtrykk Viken.</p> <p>Måleindikatorer for masseforvaltning (regional plan for masseforvaltning Akershus).</p> <p>Temakart.</p>
--	---	--

Innsatsområde 4: Redusert klimagassutslipp og energiomlegging

Utredningstemaer, sentrale problemstillinger	Eksisterende kunnskapskilder og databaser	Behov for oppdateringer, suppleringer av eksisterende kunnskap på overordnet nivå
<p>Klimagassutslipp og karbonlagring</p> <p>De regionale planenes påvirkning på potensialet for karbonlagring, reduserte klimagassutslipp. Må sees i sammenheng med transport/mobilitet, landskap, naturmangfold og blågrønne strukturer.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Klimaregnskap, bærekraftrapport Akershus (2017) • Klimaregnskap, bærekraftrapport Viken 2020 • Norges geologiske undersøkelse (NGU) • AR5-klassifiseringen • SR16 (skogressurser) • Miljøregistrering i skog (MIS) 	<p>Tiltaksanalyse – klimagassutslipp</p> <p>Mobilitetsregnskap for Viken</p>

Innsatsområde 5: Helhetlig by- og stedsutvikling

Utredningstemaer, sentrale problemstillinger	Eksisterende kunnskapskilder og databaser	Behov for oppdateringer, suppleringer av eksisterende kunnskap på overordnet nivå
<p>Helhetlig by- og stedsutvikling</p> <p>Hvorvidt de regionale planene bidrar til å gjøre byer og tettsteder relevante for befolkningen (fortetting, tilrettelegging for nye besøksrettede funksjoner, lokalisering av offentlig og privat tjenesteyting, kultur- og frivillige aktiviteter m.m.). Avveininger vekst og vern.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • FHUS Viken - Folkehelseundersøkelsen Viken (Folkehelseinstituttet; data tilgjengelig i jan/feb 2022) • Rapport oppfølging regional plan for areal og transport Oslo og Akershus (2016-2020) 	<p>Metodeutvikling arealregnskap.</p> <p>Kunnskap om boligbygging, fortetting og transformasjon i prioriterte utviklingsområder.</p>

Innsatsområde 6: Miljø, økosystem og biologisk mangfold

Utredningstemaer, sentrale problemstillinger	Eksisterende kunnskapskilder og databaser	Behov for oppdateringer, suppleringer av eksisterende kunnskap på overordnet nivå
<p>Landskap, naturmangfold, blågrønne strukturer og økosystemtjenester</p> <p>Konsekvenser for ulike landskapstyper, naturmangfold, blågrønne strukturer og produksjonen av ulike økosystemtjenester, jordvern og matproduksjon. Avveininger vekst/vern</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuneplaner • Naturkampen 2020 (Sabima) • Kunnskapsgrunnlag regional plan for friluftsliv, idrett, fysisk aktivitet Akershus (2016), Østfold (2017) • Fylkesplan Østfold • Artsdatabanken med bl.a. NIN (Naturdatabasen) og artskart • Vann-nett og Vannmiljø 	<p>Metodeutvikling arealregnskap.</p> <p>Kriterier for og identifisering av viktige friluftslivsområder og turruter i Viken (oppfølging av eksisterende regionale planer).</p> <p>Temakart</p>

8.3 Alternativvurdering

I forbindelse med konsekvensutredning for planer skal vi gjennomføre alternativvurderinger. Alternativene vi skal utrede skal være relevante og realistiske, men siden de er på overordnet nivå bør de også være såpass ulike hverandre at det er mulig å se de langsiktige konsekvensene av ulike retningsvalg.

I tillegg til en grundig konsekvensutredning av de planene som sendes på høring, skal vi gjennomføre en alternativvurdering med konsekvenser tidlig i planprosessen. Det skal vi gjøre som en del av kunnskapsinnhenting for å tydeliggjøre politiske veivalg og føringer.

Alternativer blir ikke definert i planprogrammet. Alternativene vil være et resultat av utviklingsarbeidet for metodikk tidlig i selve planarbeidet. Da det ikke finnes noen eksisterende metodikk for dette, må det gjøres som et utviklingsarbeid.

Aktuelle alternativer til vurdering kan være:

- Ulike innretninger for geografisk differensiering/harmonisering av virkemiddelbruk.
- Ulik grad av regional styring (spesielt når det gjelder arealvirkemidlene).
- Ulik vektning av vekst og ulike vernehensyn.
- Planetens tålegrense vs. sosiale og økonomiske hensyn.
- Trendskifte som følge av pandemi.

0-alternativet kan f.eks. være:

- Konsekvenser av eksisterende regionale og kommunale planer.
- Langsiktige trender i samfunnsutviklingen.
- Konsekvenser av mangel på regional planlegging.

9 Begrepsforklaring og definisjoner

ABC-prinsippet

Målsetningen med ABC-prinsippet er at lokalisering av næringsvirksomheter skal gi mindre bilbruk, sikre at næringsvirksomheter er tilgjengelige og et bedre tettstedsmiljø. A-områder er områder som er godt tilgjengelige med kollektiv, sykkel og til fots for mange. B-områder er områder som ligger i eller i tilknytning til tettsteder og har god tilgang til hovedvegnettet. C-områder er områder som ligger på avstand fra tettstedene, slik at industrivirksomheter som er støy- og støvproduserende kan etablere seg der.

AGENDA 2030 og FN17

Agenda 2030 er betegnelsen for handlingsplanen for global utvikling frem mot år 2030. Den ble vedtatt i FNs generalforsamling i september 2015. Handlingsplanen inneholder 17 mål og 169 delmål som omtales som bærekraftige utviklingsmål – Sustainable Development Goals (SDG). FN har utarbeidet 232 globale indikatorer for å følge utviklingen i bærekraftsmålene.

Biologisk mangfold

Biologisk mangfold er det mangfoldet av liv som finnes på jorda. Begrepet omfatter både de levende organismene (artene), naturtypene (økosystemene) disse artene lever i og det genetiske mangfoldet innen de enkelte artsgruppene. Sagt på en enklere måte: Biologisk mangfold er planter og dyr og deres leveområder – den levende naturen omkring oss. Utover at det opprettholder balansen i det globale økosystemet, er det mange grunner til å bevare det biologiske mangfoldet. De kan generelt deles i tre hovedgrupper:

- Direkte økonomisk verdi – mange planter og dyr har direkte økonomisk verdi fordi de kan brukes som mat, råstoff for produksjon, materialer, medisiner med mer.
- Indirekte økonomisk verdi – flere arter har indirekte økonomisk verdi for eksempel gjennom å bestøve avlinger, bearbeide jord, begrense skadedyr eller fordi de er grunnlaget for økoturisme eller rekreasjon.
- Naturens egenverdi – naturen, med dyr og planter som lever i den, har en egenverdi utover menneskers behov.

Blågrønne strukturer/blågrønn infrastruktur

Gjelder mer eller mindre sammenhengende store og små naturpregede områder i og rundt steder. Det kan være landlige områder, ferskvann, kyst- og havområder som til sammen forbedrer økosystemets helse og robusthet og bidrar til bevaring av biologisk mangfold. Blå-grønn infrastruktur beskytter og fremmer økosystemenes funksjon, og er ofte viktige rekreasjonsområder for mennesker.

Bærekraftig mobilitet

Mobilitet betyr i vår sammenheng bevegelse eller forflytning av varer, tjenester og mennesker.

Bærekraftig mobilitet handler om at dagens forflytning av varer, tjenester og mennesker skal kunne gjennomføres uten å ødelegge fremtidige generasjoners muligheter til å dekke sine behov. Målet er samfunnsøkonomiske mobilitetsløsninger som bidrar til klima- og miljøvennlig mobilitet og mobilitet for alle.

Bærekraft/bærekraftig utvikling

Utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov. I denne definisjonen er det lagt særlig vekt på de fattiges

behov for å få oppfylt sine grunnleggende rettigheter og skape muligheter for et bedre liv. Samtidig legger den vekt på at det finnes grenser for hva naturen kan levere i dag uten at det går utover hva den kan levere i framtiden.

Vi deler bærekraftig utvikling inn i tre bærekraftsdimensjoner:

- miljø- og klimamessig bærekraft
- sosial bærekraft
- økonomisk bærekraft

Det grønne skiftet/grønn omstilling

Økonomisk vekst og utvikling som skjer innenfor planetens tålegrenser, hvor produkter og tjenester gir mindre negative konsekvenser for klima og miljø enn i dag. Det innebærer mindre utslipp av klimagasser, mindre forbruk av ikke-fornybare ressurser og mindre avfall og forurensing. Grønn omstilling gjelder for alle deler av samfunnet.

Folkehelse

Befolkningens helsetilstand og hvordan helsen fordeler seg i befolkningen. (folkehelseloven § 3)

Folkehelsearbeid

Folkehelsearbeid er samfunnets innsats for å påvirke faktorer som direkte eller indirekte fremmer befolkningens helse og trivsel, forebygger psykisk og somatisk sykdom, skade eller lidelse, eller som beskytter mot helsetrusler, og arbeid for en jevnere fordeling av faktorer som direkte eller indirekte påvirker helsen. (folkehelseloven § 3)

Føre-var-prinsippet

Føre-var-prinsippet angir hvordan man skal håndtere manglende kunnskap og vitenskapelig usikkerhet. Det innebærer at man skal unngå vesentlig skade på naturen og miljøet når man fatter beslutninger, og at manglende kunnskap ikke skal brukes som begrunnelse for å unnlate å treffe tiltak. Jf. bl.a. naturmangfoldloven §9. Prinsippet blir ofte omtalt som en fremgangsmåte der man skal la tvilen komme miljøet og naturen til gode.

Generasjonsperspektivet

Generasjonsperspektivet handler om at vi er bevisste på at dagens handlinger vil ha konsekvenser for hvilket samfunn våre barn og barnebarn skal leve sine liv i – både i og utenfor Vikens grenser. Se for øvrig Agenda 2030, Planetens tålegrenser og bærekraft.

Klimarisiko

Beskriver konsekvensene av klimapolitikken og klimaendringene, både negative og positive. Det kan bl.a. omhandle:

- Fysisk risiko, som er knyttet til konsekvensene av klimaendringer. Dette inkluderer risiko for akutte hendelser, som f.eks. ekstremvær, og risiko for kroniske endringer, som endrede temperaturer.
- Overgangsrisiko omhandler følger av klimapolitikk, teknologisk utvikling og endret atferd i overgangen til nullutslippssamfunnet.
- Grenseoverskridende klimarisiko, som omfatter risiko forbundet med konsekvenser av klimaendringer utenfor landets grenser.

Klimatilpasning

Klimatilpasning innebærer å forstå konsekvensene av at klimaet endrer seg, og iverksette tiltak for på den ene siden å hindre eller redusere skade, og på den andre siden utnytte mulighetene som endringene kan innebære.

Kompetanse

Kompetanse er å kunne tilegne seg og anvende kunnskaper og ferdigheter til å mestre utfordringer og løse oppgaver i kjente og ukjente sammenhenger og situasjoner. Kompetanse innebærer forståelse og evne til refleksjon og kritisk tenkning.

Med kompetanse mener vi i dette planprogrammet:

- Å tilegne seg og anvende kunnskaper og ferdigheter, evner og holdninger til å mestre utfordringer og løse oppgaver i konkrete situasjoner.
- Å utvikle forståelse for og evne til refleksjon og kritisk tenkning.

Levekår

Levekår er et begrep som rommer mye. Det handler om bolig og nærmiljø, politiske ressurser, sosiale relasjoner, arbeid og utdanning, arbeidsmiljø, trygghet, livskvalitet, økonomi, helse og fritid for fordelingen av dette. Det handler også om være summen av ressursene et individ har til sett opp mot strukturelle egenskaper ved ulike samfunnsarenaene som disse ressursene kan brukes på. Et eksempel er høy utdanning, en personlig ressurs som letter tilgangen til arbeidsmarkedet som levekårsarena (NOU 1993).

Levekår handler om de ressurser den enkelte disponerer, og hvilke muligheter folk har til å dra nytte av ressursene og til å skape gode liv for seg og sine. Levekår handler også om hvordan folk opplever at de har det, hvilken livskvalitet de har og hvor tilfreds og lykkelig de er.

Livskvalitet

Livskvalitet omfatter både subjektive og objektive sider ved livet: Den subjektive livskvaliteten handler om hvordan livet oppleves for den enkelte og omfatter både positive følelser som ro og glede og positive vurderinger som livstilfredshet. Positive følelser og vurderinger omfatter også opplevelse av god fungering - som av vitalitet, interesse, mestring og mening. Den subjektive livskvaliteten kan variere fra god til dårlig, og kan oppleves som god selv under sykdom og på tross av helseplager og andre belastninger.

Den objektive livskvaliteten handler om hvor god livssituasjon man har - som objektiv helsetilstand og funksjonsevne, materielle levekår, arbeidsoppgaver og fritidssysler. (Kilde: FHI)

Miljø- og klimamessig bærekraft

Betyr at vi må drive samfunnsutvikling innenfor planetens tålegrenser, og hensynet til klimaet og naturen må være førende for alt vi gjør. Vi mennesker er helt avhengige av naturen, og måten vi bruker planetens ressurser på i dag har store konsekvenser både for kloden og oss mennesker.

Planetens tålegrenser

Er kjent internasjonalt som «planetary boundaries», og er et begrep som først ble presentert i 2009.

Begrepet planetens tålegrenser definerer ni tålegrenser for jordkloden: klimaendringer, tap av biologisk mangfold, biogeokjemisk syklus, ozonnedbryting i stratosfæren, forsuring av havet, globalt vannforbruk, endring i arealbruk, atmosfærisk partikkelbelastning og miljøgifter.

Ifølge forskerne ved Stockholm Resilience center, som utviklet begrepet, har vi allerede gått over de definerte grenseverdiene for planeten innen fire av de ni tålegrensene. Planetens tålegrenser setter rammen for all samfunnsutvikling for at vi skal oppnå en reell bærekraftig utvikling.

Sirkulærøkonomi

Er et prinsipp for økonomisk virksomhet som har som mål om å utnytte alle ressurser best mulig.

Minst mulig skal kastes som avfall, men holdes i et kretsløp der stadig resirkulering fører til mindre behov for å ta ut nye råvarer. Den sirkulære økonomien er en motsats til den lineære økonomien, som har preget store deler av det moderne samfunnet med vekt på produksjon, forbruk og avfall (bruk og kast).

Sosial bærekraft

Handler om å sikre at alle mennesker får et godt og rettferdig grunnlag for et anstendig liv. Menneskerettighetene er det viktigste grunnlaget for dette. Vi må jobbe for at alle mennesker skal ha like muligheter til et stabilt, helsefremmende liv, til å få utdanning og til å jobbe og leve uten diskriminering av noe slag.

Verdiskaping

Verdiskaping betyr omforming av ressurser til produkter som direkte eller indirekte kan dekke behov. Begrepet kan brukes på alle nivåer, for eksempel bedriftsnivå, sektornivå eller nasjonalt nivå.

I verdiskapingen legger vi i dette planprogrammet en tilnærming til begrepet i fire former: Økonomisk verdiskaping, sosial verdiskaping, kulturell verdiskaping, miljømessig verdiskaping.

Økonomisk bærekraft

Handler om å sikre økonomisk trygghet for alle, og å bruke ressursene på en slik måte at dagens økonomiske utvikling ikke går på bekostning av fremtidig økonomisk utvikling.

Økosystem

Et økosystem er alle de levende organismene som finnes på et sted og miljøet de lever i. Et økosystem kan være lite – som en pytt, større – som en skog, eller sies å omfatte hele biosfæren, det vil si den del av Jorda (jord, vann og luft) der levende organismer kan eksistere. Alle de levende organismene i et økosystem kalles til sammen et økologisk samfunn.

10 Vedlegg

1. Modell de tre sfærer

Modellen «De tre sfærer»² tar utgangspunkt i at det er måten vi planlegger og gjør ting på som utgjør en forskjell. Når endring foregår samtidig og samordnet i alle de tre sfærene, vil løsningene kunne bli helhetlige og bærekraftige. Inngår kun en eller to av sfærene vil det kun genereres små steg framover. Hittil har regionale planer i hovedsak omfattet to av sfærene – den praktiske og politiske – og ikke gitt de nødvendige helhetlige og bærekraftige løsningene for alle utfordringene. Modellen vektlegger at når den personlige sfæren integreres med de to andre sfærene til en helhetlig tilnærming, vil løsningene som skapes bli dypere, mer treffsikre og varige. Den personlige sfæren sørger for å ta hensyn til mennesker og deres universelle verdier som utgangspunkt for holdning og handling. Dette er vesentlig for å komme fram til de bærekraftige løsningene.

Med tilrettelagt introduksjon kan modellens rammeverk brukes av alle. Her er i korte trekk beskrivelse av modellens sfærer:

- Den praktiske sfæren. Det er her vi finner de mest synlige hindringene og mulighetene for endring. Omfatter handlinger som skaper synlige og målbare resultater, ofte gjennom tekniske og styringsbaserte endringer, og adferdsendringer.
- Den politiske sfæren. Det er her vi finner normer, regler, institusjoner med videre som brukes til å organisere samfunnet. Omfatter sosiale, politiske, økonomiske og kulturelle systemer og strukturer som muliggjør eller hindrer at tekniske løsninger blir tatt i bruk eller at adferd endres.
- Den personlige sfæren. Det er her vårt verdenssyn og hva som er viktig for oss påvirker hva vi gjør og hva vi tenker er mulig og ønskelig. Omhandler individuelle og felles holdninger, universelle verdier og verdenssyn. Og hvordan tankemønstre påvirker hvordan vi ser oss i forhold til oss selv, hverandre, naturen, tid, fremtid og endring.

2. Oversikt 65 delmål fra regional planstrategi

De regionale planene som utarbeides skal nå målene som er vedtatt i regional planstrategi for Viken. Flere av målene må løses på tvers av planene. Vurdering av de 65 målene innenfor seks innsatsområder har vært en del av prosessen med å utarbeide forlag til planprogram. Oversikten som følger er ikke endelig, men et utgangspunkt for videre bearbeiding i planprosessen.

Innsatsområde	Regional plan		
	Kompetanse og verdiskaping	Areal og mobilitet	Økt livskvalitet, deltakelse og likeverd
1. Livskvalitet, velferd og like muligheter			
1. I Viken opplever stadig flere av oss å ha god eller svært god helse.	x	x	x

2. I Viken har vi gode muligheter til å være i naturen og holde oss fysisk aktive hver dag.		x	x
3. I Viken er det mindre sosiale og økonomiske forskjeller mellom innbyggerne.	x	x	x
4. I Viken har alle tilgang til å oppleve og utøve kunst og kultur og å delta i idrett og frivillighet.		x	x
5. I Viken har kunst, kultur, idrett og frivillighet en tydelig rolle i samfunnsutviklingen.		x	x
6. I Viken er både fysiske og digitale møteplasser og tjenester universelt utformet, og alle har like muligheter til aktiv deltagelse i samfunnslivet.		x	x
7. I Viken har vi tilgang på miljøvennlige og arealeffektive mobilitetsløsninger som er enkle, funksjonelle og sikre, universelt utformede og bidrar til å oppfylle innbyggernes transportbehov.		x	x
8. I Viken har alle tilgang til relevant utdanningstilbud og kompetanseutvikling som svarer til den enkeltes, samfunnets og næringslivets behov.	x	x	x
9. I Viken har vi god integrering og et mangfold i befolkningen, som bidrar til et rikt og inkluderende samfunnsliv.	x	x	x
10. I Viken er det lagt til rette for økt livskvalitet, mestring og trivsel for alle, uansett bakgrunn og forutsetninger.		x	x
11. I Viken har vi inkluderende og gode bomiljøer med tilgang til friluftsområder og aktivitetsmuligheter tilpasset ulike aldersgrupper og funksjonsnivå.		x	x
12. I Viken vektlegger vi miljø og helsefremmende kvaliteter i utvikling av byer og steder.		x	x
13. I Viken tar vi vare på historie, og styrker gamle og nye tradisjoner og lokal identitet.		x	x
14. I Viken har vi ikke toleranse for undertrykkelse, vold, hets, mobbing, rasisme og diskriminering.			x
15. I Viken tilegner elever og studenter seg den kompetanse som er nødvendig for å fremme bærekraftig utvikling.	x		x
16. Vi har likestilling mellom kjønn, og likelønn på alle områder.			x

17. I Viken skal det vektlegges god psykisk helse hos alle. Nullvisjon for selvmord er vedtatt og det er igangsatt arbeid på tvers av alle områder i fylket for å oppfylle visjonen.			X
2 Bærekraftig og rettferdig økonomisk system			
1. I Viken er grønn omstilling, sirkulærøkonomi, nyskaping og entreprenørskap drivkrefter for bærekraftig utvikling.	X	X	
2. I Viken vil alle fullføre videregående opplæring og tilegne seg kompetanse, ferdigheter og holdninger det er behov for i arbeidslivet.	X	X	X
3. I Viken har vi høgskoler, universiteter og forskningsmiljøer på høyt internasjonalt nivå. Vi har gode desentraliserte utdanningstilbud.	X		
4. I Viken blir nye innbyggere raskt en del av fellesskapet på skoler, fritidsaktiviteter og arbeidsplasser, og vi har et inkluderende og rettferdig arbeidsliv. I Viken har vi en heltidskultur.	X		X
5. I Viken har vi et bærekraftig og nasjonalt og internasjonalt konkurransedyktig næringsliv med høy verdiskaping og produktivitet i alle deler av fylket. Vi tiltrekker oss og tar vare på talentene våre.	X	X	
6. I Viken har vi en bærekraftig reiselivs-, rekreasjons- og opplevelsesnæring.	X	X	
7. I Viken har næringslivet og befolkningen god tilgang til digital infrastruktur.	X	X	
8. I Viken skal vi synliggjøre og endre fordeling av goder.	X	X	X
9. I Viken brukes finansielle virkemidler målrettet for å oppnå bærekraftig utvikling.	X	X	X
10. I Viken verdsettes innovasjon, entreprenørskap og gründere som skaper nye arbeidsplasser for seg selv og andre.	X		
11. I Viken motarbeides arbeidslivskriminalitet og det støttes opp under et organisert arbeidsliv.	X		X
3 Bærekraftig arealbruk, matproduksjon og ernæring			
1. I Viken har vi sikre og bærekraftige forsyningskjeder, og god mat-, drikkevanns- og forsyningsikkerhet.	X	X	X
2. I Viken produserer, foredler og kjøper vi stadig mer av vår egen mat.	X	X	
3. I Viken tar vi vare på naturen slik at vi unngår tap av biologisk mangfold på land og i vann. I Viken tar vi		X	X

vare på natur slik at det biologiske mangfoldet på land og i vann styrkes.			
4. Vikens landbruk, skogbruk, havbruk og næringsmiddelindustri er bærekraftig.	x	x	
5. I Viken skal omdisponering av areal ikke gå på bekostning av matproduksjon, biologisk mangfold, friluftsområder eller karbonlagring. Vi har nullvisjon for nedbygging av matjord.	x	x	x
6. I Viken er forskning, innovasjon og teknologi drivere for en grønn omstilling i matproduksjonssystemet.	x		
7. I Viken er matsvinn redusert i hele matproduksjonssystemet.	x		x
8. I Viken er andelen av befolkningen som har et variert, næringsrikt og sunt kosthold økt. I Viken har hele befolkningen god og reell tilgang til et variert, næringsrikt og sunt kosthold.		x	x
4 Redusert klimagassutslipp og energiomsetning			
1. Viken er et lavutslippssamfunn uten fossile utslipp, der det ikke slippes ut mer klimagasser enn det tas opp gjennom karbonfangst og naturlige prosesser. Omleggingen skal skje på en rettferdig og sosialt inkluderende måte. Klimagassutslippene er kuttet med minst 80 prosent innen 2030 målt fra referanseåret 2016.		x	x
2. I Viken arbeider vi for økt produksjon og bruk av fornybar energi, energi- og ressurseffektivisering og økt opptak av klimagasser og lagring av karbon gjennom karbonfangst og naturlige prosesser. Vi skal ta hensyn til naturmangfold, matproduksjon, kulturminner og friluftsliv når vi produserer og transporterer energi.	x	x	x
3. I Viken har vi redusert transportbehovet og lagt om til grønn mobilitet. Vi har økt bruken av gange, sykkel og kollektivtransport og faset ut fossile drivstoff.	x	x	x
4. For å bidra til det globale lavutslippssamfunnet innen 2050, er Viken et foregangsfylke for sirkulærøkonomi, med gjenbruk, gjenvinning og miljøvennlig ressursutnyttelse.	x	x	x
5. I Viken er forbruket redusert og klimafotavtrykket på varer og tjenester er minsket.	x	x	x
6. I Viken tar vi i bruk nye og bærekraftige løsninger med lave karbonfotavtrykk i bygg, og når vi bygger ut infrastruktur.	x	x	x

7. I Viken tar samfunnsutviklingen hensyn til klimaendringer gjennom omstilling og klimatilpasning.	x	x	
5 Helhetlig by- og stedsutvikling			
1. I Viken har vi attraktive, helsefremmende og inkluderende lokalsamfunn og byer i hele fylket, med universelt utformede og trygge fysiske og digitale møteplasser.		x	x
2. I Viken utvikler vi som hovedregel nye arealer til bolig, næring og offentlige formål ved hjelp av fortetting og transformasjon, fremfor å ta nye arealer i bruk.	x	x	
3. Viken skal utvikles gjennom en differensiert tilnærming tilpasset kommunenes egenart.	x	x	
4. I Viken har vi kompakte byer og steder, der de fleste har mulighet til å komme til skole, arbeid, tjenester, handel og andre daglige aktiviteter ved hjelp av gange, sykkel eller kollektive transportløsninger.	x	x	x
5. I Viken har vi inkluderende og gode bomiljøer i by og bygd, der alle kan finne egnet bolig.		x	x
6. I Viken er kunst, kultur, tradisjoner, matproduksjon og kulturminner ressurser i steds- og næringsutvikling.	x	x	x
7. I Viken er kultur, idrett, friluftsliv og frivillighet, organisasjons- og næringsliv og engasjerte innbyggere viktige drivere i stedsutviklingen.		x	x
8. I Viken tar vi hensyn til kulturminner, aktivitets- og rekreasjonsarealer, naturressurser, matjord og biologisk mangfold i utbyggingsspørsmål.		x	x
9. I Viken tar vi vare på og utvikler blågrønne strukturer i byer og steder, og innbyggerne har tilgang på varierte friluftsområder og aktivitetsmuligheter, tilpasset ulike aldersgrupper og funksjonsnivå.		x	x
10. I Viken har vi ren luft og rent vann.		x	
11. I Viken har vi god beredskap. Våre byer og bygder er godt rustet til å håndtere uønskede hendelser forårsaket av de pågående klimaendringene og andre nasjonale eller globale kriser.		x	
6 Miljø, økosystem og biologisk mangfold			
1. I Viken tar vi vare på marine ressurser og biologisk mangfold.	x	x	
2. I Viken forvalter vi våre naturressurser på en bærekraftig måte.	x	x	
3. I Viken hindrer vi spredningen av fremmede arter.		x	

4. I Viken har vi god kunnskap om vår natur og vårt biologiske mangfold og styrker vekst- og leveforhold for sårbare arter.		x	x
5. I Viken skal verdiskaping og næringsutvikling skje innenfor planetens tålegrenser.	x	x	
6. I Viken produserer og forbruker vi varer og tjenester innenfor planetens tålegrenser.	x	x	x
7. I Viken tar vi vare på viktige kulturlandskap, landbruksområder, naturområder, leveområder for dyr og planter og friluftsområder i vår utvikling. Omdisponeringen av disse områdene er kraftig redusert.	x	x	x
8. I Viken har alle tilgang på rent drikke- og badevann, og vi har god miljøtilstand i vann, hav og vassdrag.		x	x
9. I Viken skal avfallsmengden reduseres og gjenvinningsgraden økes.	x	x	x
10. I Viken stopper vi nedbygging av strandsonen rundt Oslofjorden. Vi sikrer alles tilgang til sjø og vann, og allemannsretten holdes i hevd.		x	
11. Vi har stor bevissthet rundt hyttebygging, særlig i områder med verdifulle naturtyper og beiteområder.	x	x	

Viken viser vei.

Postadresse: Viken fylkeskommune,

Postboks 220, 1702 Sarpsborg

Sentralbord: 32 30 00 00

post@viken.no

viken.no

